Közös Turisztikai Stratégia

Nagyvárad – Békéscsaba – Szarvas

Együttműködés a határon átnyúló természeti örökség közös kihívásaiban

Joint Challenge and Joint Cooperation for the Management of Cross-Border Natural Heritage

INTERREG - JCJCMCBNH

Vezető Partner:

Don Orione Líceium, Nagyvárad

Partnerek:

Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, Békéscsaba

Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatósága, Szarvas

Békéscsaba, 2019.

Tartalomjegyzék

I. Célkitűzés - hova szeretnénk eljutni? 4
A nagyváradi Don Orione Alapítvány által létrejövő projekteredmények 5
A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóságnál megvalósuló projekteredmények 8
A Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamaránál megvalósuló projekteredmények 8
II. Helyzetkép – a térség adottságai 10
Földrajzi adottság 11
Földrajzi-gazdasági vonatkozás 12
III. A három partner-település turisztikai kínálata és turizmusszervezőinek bemutatása 16
Nagyvárad – A Köröspart Párizsa, Ady Endre és Szent László városa – és környéke 16
A Király-erdő jelentős természeti vonzerői 19
Bihar megye turizmusa 20
Erdélyi-szigethegység 20
Faluturizmus 21
Bihar-hegység 21
Király-erdő 22
Béli-hegység 23
A Cséffai Természeti Park 24
Gyógyvizek 25
Szarvas - „A Körösök Szíve” 26
Békéscsaba – Munkácsy városa 31
Természeti értékek 34
Kulturális vonzerők 36
Békéscsaba stratégiai célkitűzései 37
IV. A három partnertelepülés közös metszete 42
Térségi civil turisztikai szolgáltatók 43
Az elmúlt években megvalósult turisztikai projektek a térségben 44
V. SWOT-analízis 45
AKCIÓTERV ÉS JAVASLATOK 51
VI. Jövőkép, stratégiai irányok 51
Fenntartható szemléletmód, felelős turizmus, szelíd turizmus 52
Információs társadalom 54
VII. Konkrét, új irányzatok a turizmusban 54
VIII. Fenntarthatósági elv a projektben 62
IX. Értékalapú fejlesztés - természet, kultúra, együttműködések 66
X. Kapcsolódás rendezvényekhez, megvalósult projektekhez 70

XI. Eddig feltárt ökoturisztikai, kulturális és természetjáró útvonalak 71
XII. Vonzerőteremtés 79
XIII. Marketingterv 80
A projektben érintett térség ismertségének a növelése 80
Egységes arculat 81
1. Termékpolitika – Product 81
2. Árpolitika – Price 82
3. Elosztáspolitika - Place 82
4. Ösztönzéspolitika - Promotion 83
Ajánlott szlogenek 84
Projektszintű marketingelemek 85
5. Humán erőforrás – People 88
6. Tárgyi elemek, csomagolás – Packing 89
7. Pozícionálás – Positioning 89
XIV. Zárógondolatok 90
Forrásmunkák 91

I. Célkitűzés - hova szeretnénk eljutni?

A stratégia célja, hogy **a fenntarthatóság elveire, a természettel összhangban álló módon rálátást adjon a Nagyvárad - Békéscsaba – Szarvas turisztikai tengely értékeire, kiaknázható lehetőségeire és ebből fakadóan realizálható akciótervet adjon a helyi turisztikai szereplők kezébe, amely mindhárom településen használható.** A stratégia kivonata a projekt eredményeként a három partner székhelyén elérhetővé válik nyomtatható, rövidített formában is.

A Közös Turisztikai Stratégia a **fenntartható fejlődés** elvére, valamint a három partner által képviselt célokra és értékekre alapoz. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1987-ben megfogalmazott Brundtland-jelentése szerint a fenntartható fejlődés olyan folyamatot feltételez, ami „kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövendő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket". A megfogalmazás évről évre egyre nagyobb jelentőséget nyer, mivel minden jövőbeli fejlesztésnek, és minden ember alapszemléletévé kell váljon az értékeink tisztelete, védelme, hosszú távú megőrzése. Enélkül az emberiséget folyamatos katasztrófák fenyegetik. A három partnerszervezet célja, hogy a programterületen, Bihar és Békés megyében élők szemléletformálása, tudatosságra nevelése minél korábbi életszakasztól kezdődően megvalósulhasson. Az iskolarendszerű nevelés képviselője a nagyváradi Don Orione Alapítvány, aki a gyermekek nevelésében vállalja a fenntartható szemléletmód kialakítását, a szarvasi székhelyű Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatósága, amely informális tudásátadás keretében valósítja meg a természet tiszteletére való nevelést, a Békéscsabán székhellyel rendelkező Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara a vállalkozói és a lakossági szektorban hangsúlyozza és ösztönzi a fenntartható szemléletben történő fejlesztések megvalósulását.

A projekt fő célja, hogy megőrizze és fejlessze a védett természeti értékek határon átnyúló rendszerét, a környezetvédelmi egyensúly fenntartását, e térség természeti identitás érdekében és az értékek megfelelő turisztikai integrálása érdekében.
A projektpartnerek által képviselt terület a Körös-Maros Nemzeti Park illetőségi területétől a Sebes-Körös térségéig, tele természeti vonzerőkkel, sok közülük Natura 2000 terület.
Sajnos sok potenciális természeti attrakció ellenőrizetlenül kihasználatlan, vagy sérült. A természeti örökségünk önmagában nem vonz látogatókat, ha nem társul hozzá megfelelő védelem, irányítás, koordináció és egy integrált turisztikai desztinációs menedzsment. Korunkban egyébként is érdemes irányított turizmusfejlesztést végezni, mivel ezáltal csökkenthető hatékonyan a természetkárosítás, vandalizmus.

E stratégiának célja, hogy rátekintsen a határon átnyúló térség adottságaira és kulcsokat adjon a meglévő és jövőbeli turizmusszervezők számára a turisztikai kínálat bővítéséhez, fenntartható fejlesztések megvalósításához.

A stratégia hivatott a projektben létrejövő eredmények, outputok promóciójának, integrált turizmusszervezői feladatainak ellátásához segítséget nyújtani. Ezek az outputok összefoglalva az alábbiak:

A nagyváradi Don Orione Alapítvány által létrejövő projekteredmények

Turisztikai 'Menedék' (Refuge) és kilátótorony, vagy **Turisztikai Bázis** kialakítása illemhelyiségekkel, elsősegélyhellyel, a főbb túraútvonalak kereszteződésében, a kerékpárral, vagy gyalogosan bejárható, barlangokban gazdag Sonkolyos térségében. A térség jelentős természeti értékekkel rendelkezik: itt található Románia legtöbb barlangja, a Sebes Körös vadvízi részének csodálatos tája, könnyű rafting útvonalak és a páratlan természeti látvány teszi kisgyermekes családok számára is kedveltté ezt a területet. Emiatt számos tevékenységet szerveznek itt, mint pl. kajakozás, kötélpályás túrázás, íjászat, barlangtúrák, hegymászás. A létrejövő multifunkcionális menedék biztonságot nyújt a

turistáknak rossz idő esetén, találkozási helyként szolgál, a térség fókuszpontjává válhat, valamint növeli a szabadidős tevékenységek eltöltésének lehetőségét. A kilátótorony – Belvedere Pont – 1. szintjén recepció, turisztikai információk lesznek elérhetők, hagyományos és korszerű módon – nyomtatott kiadványok és interaktív programok tableteken, applikációk és 3D szimulációk formájában. Ez a tér lehetőséget ad speciális kurzusok lebonyolításához, például természeti, túrázási ismeretek és túlélőtechnikák tekintetében. A második szint rossz idő esetén történő pihenőhelyként, vészhelyzetben menedékként szolgál, illemhelyiségekkel, elsősegélyszobával felszerelve. A harmadik szinten található a kilátó. A létesítmény kialakítását a hagyományos helyi építészeti módok ihlették és mindenki számára látogatható lesz a beépített lift és biztonsági videókamerák miatt. A területen kültéri parkolók is kialakításra kerülnek.

A nagyváradi vezető partner további projekteredményei

Képzések, kurzusok szervezése: Sonkolyoson és egyikük Szarvason kerül megvalósításra, témájukban a célcsoport speciális igényei szerint.

A fiataloknak az alábbi **oktatási programok** megvalósítására kerül sor:

- Iskola a természetben
- Túlélő órák cserkészeknek
- A védett területek és Natura 2000 területek fontossága
- Természetismereti kurzusok
- Természetvédelmi kurzusok

Minden kurzuson 40 diák vesz részt, 10 és 20 év közöttiek. Alapvető cél a felelősségre nevelés. Ezen tevékenységek közben új ismereteket tanulnak, amelyeket mind a táborokban, mint a hétköznapi életük során tudnak majd alkalmazni. A nevelés játékos formában, dalokkal, élmények útján történik, azáltal, hogy megtanulják, hogyan vezessenek háztartást, hogyan legyenek adakozóak, építsenek fából és madzagból eszközöket, mit főzzenek, hogyan tájékozódjanak térképpel és iránytűvel, hogyan biztosítsák az elsősegélyt,

stb. A résztvevők a Natura 2000 területek jelentőségével is megismerkedhetnek (flóra- és fauna, természetes élőhelyek) és védelmük módjával. Fontos, hogy a projektben a gyerekek és fiatalok megismerjék az elsősegély ismereteit és gyakorlatát.

A partner tantervet, tudásmérő kérdőívet, elégedettségmérőt, tanúsítványt, fotódokumentációt készít a tréningekről, és környezet- és természetismereti, elsősegély-ismeretekkel, tapasztalattal bíró, gyerekekkel és fiatalokkal foglalkozó szakembereket von be.

Évente 2 alkalommal **120 ha terület megtisztítása**: a fiatalok környezeti nevelése és a természetvédelem érdekében valósul meg, amely mindenki számára jó gyakorlatként épülhet be.

A **tematikus útvonalak** kialakításának kétféle célja van, az egyik oktatási, a másik turisztikai cél. Két ilyen útvonal jön létre a projekt során: barlangtúra és növénytani túra.

A tematikus útvonalak viszonylag kis beruházással segítik a kihasználatlan erőforrások nem megterhelő kiaknázását, segítik a látogatók térben, időben, keresletben való eloszlását, új közönséget szólít meg. A tematikus útvonalak komoly erőforrások, amelyek a turizmusfejlesztésben hatékonyan használhatók. Figyelmesen megválasztott témára épülő turisztikai termék nagyban hozzájárul egy terület identitásához.

- A **barlangúra** 30,36 km hosszan kerül kialakításra Révtízfalu (Zece Hotare) környékén. A Don Orione Alapítvány fiatal tanulói és a tanárai közreműködésével valósul meg az útvonal kitáblázása és későbbi karbantartása.
- A **növénytani túra** egy rövid, 1 km terjedelmű útvonalon kerül kialakításra, ritka és védett fajok bemutatása valósul meg az útvonal keretében.

Az útvonalak a Körös-Maros Nemzeti Parkkal történő konzultáció keretében kerülnek kialakításra.

Minden program Natura 2000 területeken zajlik, amelyek hálózata ritka és veszélyeztetett fajok szaporodási helye, valamint olyan ritka, természetes élőhelyek, amelyek természeti oltalom alá tartoznak. A hálózat célja, hogy hosszú távon túlélést biztosítson Európa

legértékesebb fajainak. A Natura 2000 területek nem szigorúan védettek, ellenkezőleg, itt folyhat emberi tevékenység, meghatározott keretek között.

A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóságnál megvalósuló projekteredmények

Szarvason, az Igazgatóság szomszédságában a **Körösvölgyi Látogatóközpont és Állatpark fejlesztése** történik meg egy környezeti szemléletformáló épülettel és természeti útvonalakkal:

a) a Látogatóközpont és Állatpark **környezeti és oktatási infrastruktúrafejlesztése** - 239,6 nm épülettel, speciális bútorokkal.

b) a Látogatóközpont és Állatpark **védett kertjének fejlesztése** – a meglévő sétányok kerülnek meghosszabbításra 10 interaktív elemmel, valamint felbecsülhetetlen növényvilága megújításra kerül őshonos fajok telepítésével

c) a **Látogatóközpont és Állatpark természetes ösvényeinek meghosszabbítása** 10 interaktív elemmel. Minden új elem játékos tanulási eszközként funkcionál majd, melyek a látogatók ismeretszerzését szolgálják.

Az **invazív fajok kiirtása** a Körös folyó gyomaendrődi szakaszán. Ennek érdekében egy erdészeti szárzúzó kerül beszerzésre és lesz alkalmazva 56 ha Natura 2000 terület rendezésére.

Gyepgazdálkodás: a legeltetési lehetőségek biztosítása érdekében kerítések építése a védett és Natura 2000 területeken kiemelten fontos projekttevékenység. Összesen 750 nm fából készülő kerítés kerül kialakításara 167 ha legelőterület érdekében, amely a védett területek állapotát is javítja.

Fentiek mellett a partnerintézmény több **botanikai és zoológiai felmérés**t végez az ökoszisztéma védelme érdekében.

A Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamaránál megvalósuló projekteredmények

Békéscsabán **Turisztikai Infopont** kerül kialakítása a projekt keretében, és gyakorlati működésének megkezdése a projektmegvalósítás második fázisában, valamint promóciós

tevékenységének folytatása a projekt zárásáig. Ezen Infopont szerepe, hogy szerves része legyen a turisztikai folyamatoknak, míg hídként működik az idelátogatók és a helyi lakosok között, mindkét csoport érdekeit figyelembe véve.

E projektpartner fő tevékenysége a békéscsabai **Turisztikai Információs Pont (TIP)** létrehozása. Ez a projektpartner békéscsabai épületeinek egyikében kerül kialakításra, Békéscsaba központjában. Egy szoba a TIP céljainak megvalósítására lesz kijelölve, ahol a partner három munkatársa látja el a megfelelő projekttevékenységeket, egyben a célcsoporttal való kapcsolattartást. A TIP e projekt keretében kerül kialakításra és a munkatársak a projekt zárását követően is végzik tevékenységüket.

Az InfoPont alapvető része lesz a látogatók tapasztalatszerzésének, egy kiemelt komponense a határon átnyúló turisztikai információs hálózatnak és fontos szerepet játszik a közös turisztikai desztinációs menedzsment folyamatokban.

A Turisztikai InfoPont célja, hogy minőségi információt biztosítson a potenciális látogatóknak és további lehetőségeket találjon az információ továbbítására, a szélesebb körben való terjesztésre.

A békéscsabai partner **6 szakmai kiállításon** vesz részt (2 Nagyváradon, 2 Aradon, 2 Békéscsabán). Minden esemény során a partner felméri az elérhető turisztikai szolgáltatások minőségi sztenderdjeit, az egyedi természeti attrakciók értékét.

A tervezett tevékenységek célja **Közös Turisztikai Stratégia** kidolgozása is, amely a határmenti területet egységes imázsterületként mutatja be, ezáltal növelve a turisztikai desztináció népszerűségét a határ mindkét oldalán. Altevékenységek:

- Promóciós anyagok kidolgozása
- A stratégiában szereplő intézkedések és javaslatok alkalmazása a közös turisztikai desztináció térségében: a Sebes-Körös völgyének útvonalán.

A dokumentum célja a projektben összekapcsolódó közös turisztikai desztináció népszerűsítésé, az eredeti, autentikus turisztikai élmény létrehozása érdekében, a

természeti örökség irányában pozitív attitűd és fenntartható magatartás kialakítása érdekében.

A stratégia-készítés módszere primer és szekunder kutatáson alapszik, a helyi szereplőkkel történő személyes találkozókból, egyeztetésekből, valamint meglévő projektekből, kiadványokból, statisztikai adatokból, egyéni tapasztalati forrásokból merítve információkat.

Újszerűsége, hogy eljut egy **operatív tervig, akcióprogramig**, amelyekből az érintettek, a célterületen működő turizmusszervezők segítséget kaphatnak jövőbeli fejlesztéseikhez. A stratégia egyben bemutatja azokat az újszerű kezdeményezéseket, már működő jó gyakorlatokat, innovatív megoldásokat, amellyel a térség a ma embere számára vonzóbbá tehető. Kiemelt jelentőségű a stratégiában az emberi tényező, az elvárható emberi hozzáállás és viszonyulás természeti, kulturális és épített örökségünk irányába.

II. Helyzetkép – a térség adottságai

A stratégia által érintett három kiemelkedő szereppel bíró település a Körösök völgye kulturális és turisztikai értelemben meghatározó városai. A térség önmagában jelentős természeti és kulturális adottságokkal rendelkezik, habár nem tartoznak a magyarországi és romániai, turisztikailag jelentősen frekventált területek közé – kivételt képez Gyula városa, amely gyógyfürdője, wellness-szolgáltatásai, kulturális kínálata, innovatív jellege miatt 2016-ban Magyarország 12. leglátogatottabb[1] települése volt.
Az alábbiakban a Körösök völgye adottságait, valamint Szarvas, Nagyvárad és Békéscsaba települések helyzetét tárjuk fel több szempontból.

1 http://turizmusonline.hu/belfold/cikk/osszeallt_a_leglatogatottabb_hazai_telepulesek_listaja

Földrajzi adottság

Az első élőlényekre utaló maradványok korát a régészeti kutatások 60-100 millió évesre becsülik, a felső-kréta korra eredeztetve, amikor még őstenger borította a vidéket. Későbbi kutatások alapján a pleisztocén és a holocén korban, a jégkorszak idején, a mintegy 10-15 ezer évvel ezelőtt kihalt mamutok és gyapjas orrszarvúak élhettek az itt kialakult löszpusztákon, a mai szibériai tundrákhoz hasonló éghajlaton, mivel e vidék a jégtakaró-széli övezetbe tartozott. További ismert állatok e korból a térségben: óriás szarvas, jávorszarvas, őstulok, busafejű bölény, rágcsálók – ürge, földi kutya, hörcsög, egerek és olyan madarak, amelyek a mai sztyeppei, vagy tundrai területeken élnek, illetve egy részük megmaradt alföldi pusztáinkon. A holocén korban kialakultak a nagy lápos-mocsaras területek az ősi Körösök és a Berettyó vidékén. Ez az a kor, kb. 8000 évvel ezelőtt, a kőkorszakban, amikor megjelent az ember a szárazabb, magasabb területeken, néhány család alkotta kis falvakban. Ezt a kort nevezi a régészettudomány Körös-kultúrának, a jellegzetes lelőhelyek alapján. Tagjai délről, délkeletről vándoroltak a térségbe, és nemcsak állattartással, de kezdetleges földműveléssel is foglalkoztak, valamint halásztak, vadásztak és agyagedényeket is készítettek. A rézkorszak (i. e. 2500 – 1900) és bronzkorszak (i.e.1800-750) már több leletanyagot biztosított az utókor számára. Ezután már konkrét népcsoportok azonosíthatók be a térségben: trákok, illírek, mint a már vasat használó népek, a szkíták, majd i. e. 400-ban a kelták és dákok foglalták el a Körösök vidékét. Az I. szd. után egyre erősödtek a keletről jövő népvándorlás hullámai. Szarmaták, jazigok, majd hunok, gepidák, avarok népesítették be az alföldet. A római birodalom Dáciára és Pannóniára terjedt ki, az Alföldnek csak a keleti peremét érintette, Nagyvárdtól (Vlpianum) délre, a Fekete-Körösön áthaladva, 200 km hosszan húzódott. Dacia határa mentén.

A 800-as években megjelenő magyar törzsek az itt talált ószláv népeket magukba olvasztották. Szent István, első magyar király megkezdte az államszervezet kialakítását, melynek során a térségben kialakult a két nagy várispánság, a későbbi Bihar és Békés vármegyék.

Földrajzi-gazdasági vonatkozás

Folyók

A Körösök völgyében folyók szabdalják a tájat. A projekt célterületein, Nagyváradnál a Sebes Körös, Békéscsabánál a Fehér-Körösből leválasztott Élővíz-csatorna, Szarvasnál a Hármas-Körös mutatja meg a táj folyókkal tarkított jellegét. Valójában a három várost a víz köti össze, amely a Bihari hegyekből eredően az Alföld síkságain összefolyik. **Mivel a térség kialakulása óta napjainkban is a folyók központi szerepet töltenek be mind gazdasági, mind társadalmi, mind turisztikai szempontból, ezért joggal születtek olyan, vízzel kapcsolatos szlogenek, mint „Vízből született táj", Békés, a hidak városa, Történelmi fürdőváros (Gyula), Körösök szívében, legendák földjén (Szarvas), Körös-körül a Körös körül.**

A városokat védő körgátak az alföldi települések jellemző létesítményei, amelyeket a természet visszahódított: a mellettük folyó csatornák, a föld kinyerése után képződött tavak színes vízi élővilágot vonzanak. E gátak a védelmi funkción kívül ma már különleges kirándulási helyszínt adnak főleg kerékpártúrákhoz. **Érdemes lenne a vízügyi szervezetekkel összefogva a töltéskoronákon hosszabb távolságokban lehetővé tenni a kerékpározást.**

A Körösök vidéke szorosan összefügg a Berettyó és a Maros vízgyűjtő területével is, melyet a Réz-hegység, a Meszes, a Bihar-hegység, az Erdélyi érchegység, a Zarándi Hegység határol. A terület kiterjedése 28 ezer négyzetkilométer, aminek csaknem a fele hegyvidék.

A térség arculatát jelentős mértékben a víz határozza meg – a felszínen és a felszín alatt egyaránt. A Pannon-tenger feltöltődése korunkra hasznosítható kőolaj- és földgázkészletet, valamint termálvízkészletet eredményezett, valamint tavakkal tarkított síkság alakult ki a térségben, amelynek pereme kiemelkedett, a mai Körös és a Maros vidékén süllyedés következett be és ez vonzotta magához a környező hegyekben eredő folyókat. A folyók sok kanyarulattal folyamatosan tápanyagban gazdag üledékkel látták el a területet, ami a későbbi mezőgazdasági tevékenységet alapozta meg.

A célterület három folyó térségére vonatkozik:

A **Berettyó** a Réz-hegység lábánál ered s kezdetben Északra, majd Nyugatra folyik. A szabályozások előtt a Nagy-Sárrét mocsárvilágában terült szét, okot adva a térség elnevezésére. Borz-pusztánál áradt meg, egyesült a Hortobágyon pangó Tiszával, majd dél-nyugati irányba haladva Mezőtúrnál ömlött a Sebes-Körösbe

A **Sebes-Körös** a Hunyadi-medencében, Körösfő közelében ered, szurdokait Révnél hagyja el. Gyors folyása csak Nagyvárad után válik csendesebbé. Egykor a Kis-Sárrét lápos vidékén terült szét, majd Tarcsánál folyt össze a már egyesült Fekete- és Fehér-Körössel.

A **Fekete-Körös** az 1849 m magas Nagy-Bihar vizeit gyűjti össze, majd a Tőz-patak vizével Dobozon és Sarkadon átfolyva Békésnél ömlött a Fehér-Körösbe. A folyószabályozások következtében ma már Gyulánál történik az összefolyás.

A **Fehér-Körös** az Erdélyi-érchegységből indulva keskeny völgyben fut Nyugatra, Eléri Gyulát, majd az egykori Vesze falut érintve Békésen torkollt a Fekete-Körösbe. Berettyónál találkoztak a Sebes-Körössel, Szarvasnál az Ős-Maros dél-keletről érkező medrében folytak tovább Szentes és Csongrád felé.

A folyók nemcsak a halászatnak, ártéri gazdálkodásnak, vízi mesterségeknek kedveztek, de a nyersanyagok szállítására alkalmasak voltak, pl. Békéscsabáig a faanyagot a Fehér-Körösön és a 18. szd-ban létrehozott Élővíz-csatornán keresztül szállították a Bihari hegyekből.

Tény, hogy a **folyószabályozások**kal a mezőgazdaság jelentős fejlődésnek indult, azonban mára bebizonyosodott, hogy a holtágak lecsapolásával, az árterek megszüntetésével – ma már csak hullámtér jön létre a gátak közé szorított folyók áradásai során – a talajok nem kapják meg a szükséges tápanyagot, ami visszapótolná a gazdálkodáshoz szükséges ásványi anyagokat. A folyók gyorsabb lefolyásukkal nem áradnak ki, nem hagyják itt az üledéküket, elsorvasztva a talajokat.

A projekt elsődlegesen a Sebes-Körös, a Fekete- és a Fehér-Körös völgyét, térségét érinti, azonban fontos, hogy holisztikusan, tágabb kitekintésben lássunk, a „gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan" elve alapján.

Megfontolandó, hogy a tápanyagokat ne az elsavasító műtrágyákkal pótoljuk, hanem, használjuk ki a folyókban rejlő értékeket. Születtek már erre tervek (ártéri gazdálkodás Andrásfalvy Bertalan), emellett a permakultúra-tervezés is ezzel foglalkozik, csak az összefogásra és a megvalósításra van szükség.

Hegyvidék

A projekt három települése egy útvonalon bejárható, a Szarvas és Nagyvárad közötti távolság 135 km, ami 2 órás autóúttal teljesíthető. Nagyváradtól a Réz-hegység mintegy 40 km, ahol 800-900 m tengerszint feletti magasságban lévő hegycsúcsokat találhatunk, valamint Bihar megye egyéb, magasabban fekvő, 1200 – 1849 méter közötti hegyvidéki területei is könnyen elérhetők az E60 és az E79 számú főközlekedési útvonalakon. A jó közlekedési infrastruktúra által számos földrajzi-, öko- és aktívturisztikai célterület látogatható meg: a Bihar-Vlagyásza hegység, és a Pádis turisztikai zóna (Csodavár, Ponor-rét, Elveszett világ, Galbena-szurdok), Kisszegyesd-zóna számos barlangjával, északabbra a Szamosbazár vad szurdokai, Aló-zóna, Jád-völgye – Biharfüred zóna, a Déli-Bihar, Nagy-Bihar – Zengőkő zóna, Vartop zóna, Királyerdő-hegység.

Erdők, jellemző fafajták

A Fekete- és Fehér-Körös mentén húzódó erdők ma az Alföld keleti részének legnagyobb kiterjedésű, összefüggő, folyó menti keményfás ligeterdei. A keményfás ligeterdők az erdősztyepp-tölgyesek mellett az Alföld természetes vegetációjában a legnagyobb kiterjedésű erdei életközösségek voltak. A tájra jellemző nagy kiterjedésű tölgyesek helyét azonban a vízszabályozás után szántóföldek foglalták el. A 20. szd. elejére a gátak közé szorított folyók mentén csupán keskeny erdősávok maradtak, valamint a mentett oldalakat csatornákkal csapolták le, így az egykori ártéri ligeterdők csak néhány helyen élték túl a beavatkozást. Jellemző fái a kocsányos tölgy és a magyar kőris. Az elegyes erdők – ahol lágyszárú fajok is megtalálhatók és ezáltal értékesebb lelőhelyeket adnak – alig érik el a 10 %-os arányt. Jellemző elegyfák a mezei szil, vénic szil, mezei juhar, vadalma, vadkörte,

zselnice meggy, gyertyán, hárs. Cserjeszintjükben megtalálható a fagyal, galagonya, kökény, kányabangita, kecskerágó, a veresgyűrűsom és a mogyoró. Érdekesebb lágyszárú növényfajok többek között a gyöngyvirág, salamonpecsét, bogláros szellőrózsa, foltos kontyvirág, kardos madársisak, őszi kikerics, szagos müge, orvosi tüdőfű, erdei pajzsika, hölgypáfrány.

Védett területek

Kiemelendő a Körös-Maros Nemzeti Park szarvasi és a határhoz közel lévő részterületei – Kígyós-puszta Szabadkígyósnál, a Bihari Madárvárta Biharugránál -, valamint Romániában a Cséffa-Radványi Erdő Természeti Rezervátum és az Erdélyi Szigethegység Természeti Park.

Termálvízkincs

A térség évmilliók távlatában történt domborzati változásaiból eredően mindhárom település, Nagyvárad, Békéscsaba és Szarvas közelében is találhatók termálvízkészletek és ezekre épült gyógyfürdők, amelyek további programlehetőségeket biztosítanak: Nagyváradtól 12 km-re található **Félix-fürdő**, Románia legnagyobb, állandó jelleggel üzemelő gyógyfürdője, Békéscsabán az **Árpád fürdő** is rendelkezik gyógyvízzel, valamint a 14 km-re elhelyezkedő Gyulán az 1958-ban talált termálvízre épült Várfürdő várja a vendégeket. Szarvason a **Szent Klára Gyógyfürdő** nyújt gyógyulási lehetőséget.

Alföldi táj

Különlegesen hangozhat a síkvidék, mint természeti vonzerő a Körösök vidékén, azonban, ha sorra vesszük előnyeit, beláthatjuk, hogy ez a térség is tartogat értékeket:

- kiszámítható táji arculat, domborzati viszonyok
- teljesen belátható égbolt – alkalmas csillagvizsgálatra
- a napsütéses órák magas
- gazdag termálvíz-adottságok

- a társadalmi berendezkedés a falura és mezőgazdaságra alapoz, amelyek csak e vidékre jellemző turisztikai kínálatot teremtenek
- könnyen bejárható a térség a kerékpáros túrák során – az idősebb és a fiatalabb korosztály is megszólítható
- gazdag növényvilág és színes terménykínálat a sok napsütés miatt – ezek szintén turisztikai termékként értékelhetők.

III. A három partner-település turisztikai kínálata és turizmusszervezőinek bemutatása

Nagyvárad – A Körös-part Párizsa, Ady Endre és Szent László városa – és környéke

Nagyvárad települése a 11. szd-ban kapott jelentőséget, amikor Szent László magyar király ide helyezte a bihari püspökséget és Bihar vármegye központjaként fontos gazdasági, társadalmi, kulturális szerepet játszott. Mai napig a Bihar meghatározó települése, megyeszékhely, lakosainak száma mintegy 185.000 fő, amelyből a magyarság képviseli a legnagyobb részarányt, közel 25 %-kal.

A település neve utal arra, hogy itt már a 11. szd-ban földvár állt. A mai vár helyén László király monostort alapított 1083-1095 között, majd megalapította a bihari püspökséget. A királyt a székesegyház felépülését követően itt temették el, 1192-ben történt szentté avatását követően Nagyvárad zarándokhellyé vált. A 13. szd elején itt keletkezett a Váradi Regestrum, amely a magyar nyelvtörténet kiemelkedő értéke. 1241-ben a tatárok nagy ostrom után elfoglalták a várat és teljesen elpusztították. Visszavonulásuk után a település püspöke állította helyre 1570-1596 között, késő reneszánsz stílusban. 1390-ben állították fel Mária és Zsigmond király jelenlétében Szent László aranyozott lovasszobrát a székesegyház elé. A vár a törökdúlás idején szomorú események színhelye volt – Báthory Gábor, Rákóczy György fejedelmek itt vesztették életüket, Thököly itt esett fogságba. A város a török

hódoltság után 1692-ben szabadult fel. Új székesegyháza a 18. szd. Második felében épült.1920-ban, a trianoni békeszerződés által került Romániához.

A település 900 éves történelmének köszönhetően gazdag kulturális múlttal és sok történelmi épülettel, köztéri szobrokkal büszkélkedik. A települést a Sebes-Körös szeli át, ami kellemes atmoszférát teremt.

Nagyvárad 60 km körzetében találhatók a Bihar hegység kiemelkedő vonzerői, mint a Pádis-fennsík, a Boga-völgye, a Réz-hegység, barlangok (Csodavár, Medve-barlang, Mézgedi barlang), vízesések, a Bihar 2000 méterbe törő vonulatai. Mindez egész évre kiegyenlített programlehetőséget biztosít az idelátogatóknak.

Több magyarországi és romániai túraszervezet szervez természetjáró programokat a térségben.

A Bihar megyében működő TDM szervezet célja a megye turisztikai, természeti és ember alkotta értékeinek hangsúlyozása. Az ügynökség célja az integrált turisztikai ajánlatok létrehozása, a turisztikai szektor fejlesztésére irányuló projektek és stratégiák megvalósítása, a turisztikai szolgáltatások hatékonnyá tétele, a turisták és a turisztikai gazdasági szereplők közötti párbeszéd javítása.

Nagyvárad Metropolisz Övezet[2] – 2015. márciusában fogadta el a helyi tanács Nagyvárad városfejlesztési stratégiáját, mely nemcsak közvetlenül a várost érinti, hanem a környezetét is. A 2015-2020 között megvalósítani tervezett koncepció főbb, a turizmust érintő célkitűzései:

- Nagyvárad, mint a szecesszió romániai fővárosa, Európai szövetségnek is tagja
- a Nagyváradi Várban rejlő turisztikai potenciál a lehető leghatékonyabb kiaknázása
- a város fürdőközponttá fejlesztése - ezt a célt szolgálná a jelenleg már épülő új nagyváradi strand és wellness-központ, illetve Nagyvárad-Szentmárton esetleges egyesítése is - ezáltal Várad részévé válna Félixfürdő, Románia egyetlen folyamatosan működő fürdőközpontja

2 Forrás: http://www.erdon.ro/nagyszabasu-nagyvaradi-varosfejlesztesi-strategia/2782293

- a történelmi városközpont épületeinek a felújítása, a közúti infrastruktúra és a reptér fejlesztése, a közműhálózat bővítése
- múzeumok felújítása
- 5000 férőhelyes multifunkcionális sportcsarnok létesítése

A következő évben megkezdődött a szecesszió fővárosa[3] program kidolgozása. A város méltán megérdemli a címet, mivel számtalan történelmi szecessziós műemléképület található itt, valamint olyan személyiségek fémjelzik a város történelmét, mint Szent László, Janus Pannonius, Vitéz János, Ady Endre, Petőfi Sándor. A belváros kiemelkedő szecessziós műemléke a Fekete Sas palota. Az 1908-ban megnyílt épületet Komor Marcell és Jakab Dezső tervezte, akik az Y alakú üvegezett passzázst a milánói Victor Emanuelle galériáról mintázták. Ma ez a városközpont egyik legkedveltebb szórakozóhelye. A 2013-ban felújított várban számos fesztivál és színházi előadás kap helyet.

Az 1904-ben felavatott Városháza melletti Tűzoltótorony tetejére 250 lépcsőfok vezet fel, innen az egész belváros látható, ahogyan a város közelében lévő Kálvária dombról is.

Nagyvárad környezetében húzódik a **Király-erdő hegység** 1150 km2 kiterjedésű térsége, az Erdélyi középhegység Északnyugati vonulata. Északról a Sebes-Körös, délről a Fekete-Körös, Keletről a Jád patak völgye határolja, nyugaton az alföldre nyíló dombság övezi. A Az 1000 méteres magasságot alig meghaladó Király-erdőt (legmagasabb pontjai a Holdringató, 1027 m és a Belényesi-Magura, 1004 m magassággal) karsztos felszíni formák, dolinák, szurdokok, barlangrendszerek jellemzik, több, mint hatvan búvópatakkal és több száz kisebb-nagyobb barlanggal a természet változatosságát biztosítja.

Imázsfilmek Nagyváradról:

https://www.youtube.com/watch?v=ApGHUdiS8V0

https://www.youtube.com/watch?v=tCh8DXkM5SU

https://www.youtube.com/watch?v=QSrxx4VO1l8

https://www.youtube.com/watch?v=PsD79v54M4U

3 Forrás: http://www.globoport.hu/158494/nagyvarad-a-szecesszio-varosa-sokkal-tobb-mint-gondolnad/

A Király-erdő jelentős természeti vonzerői:

- Révi-sziklaszoros – magas, hófehér sziklafalairól és barlangjairól, valamint az itt található vízesésről és az ún. Tündérvárról nevezetes.
- Rév, Zichy-cseppkőbarlang
- Vársonkolyos, Nagy Magyar-barlang, a hegység legnagyobb természetes ürege, hossza kb. 500 m
- Vársonkolyos, Szelek barlangja – Kelet-Európa leghosszabb barlangjának tartják, több mint 50 km hosszú
- Vércsorog és környéke – érdekes karsztjelenségeivel és számtalan barlangjával
- Tízfalusi karsztfennsík, Révtízfalu tipikus karsztvidéki látképpel
- Misid-völgy és barlangjai – Bíró Lajos-barlang
- Ökrök völgye, Ökrök vízesése
- Csarnóháza és barlangjai
- Jád-völgye – vízesésekkel, barlangokkal, a Lesi-tóval, Biharfüreden található a Csoda-forrás, ahonnan a Jád patak ered.
- Acre Polia – a hegység legnagoybb polje képződménye, a közelben található a hegység legmagasabb pontja, az 1027 m magas Holdringató
- Lazuri-szoros, Solymos-völgy
- Biharrósa a településen számtalan a látnivaló, pl. a Fehérkő-szurdok sok barlangjával, vagy az Albiora-szoros
- A Vida-tónál induló szoros, a Holod-völgy a hegységben a leghosszabb és a legvadregényesebb is.

- Mézged és az itt található Mézgedi-cseppkőbarlang, vagy Czárán-barlang

A Király-erdő térségében 30 szálláshely, 15 kerékpáros és tematikus útvonal, kb. 300 hegyi túraútvonal és via-ferrata útvonal található, kb. 20 túraszervező, valamint mintegy 30 kézműves és helyi termelő van jelen.

A térség turizmusát a helyi TDM-szervezet, a Bihari Desztinációs Menedzsment ügynökség és a Király-erdő (Padurea Craiului) turizmusáért felelős szervezet koordinálja, ami tájékoztatást ad, kiadványokat, térképeket jelentet meg, nyilvántartja a turisztikai szolgáltatókat, nyomonköveti a látogatószámot, célokat, stratégiákat határoz meg, javaslatokat tesz az ökoturisztikai elvek betartása érdekében.

Bihar megye turizmusa[4]

Erdélyi-szigethegység

A megye keleti részén húzódik az Erdélyi-szigethegység, amely változatos földrajzi tájformákkal, kulturális, társadalmi, gazdasági adottságokkal nagy turisztikai vonzerőt képez. A domborzati formák szelídek, könnyen megközelíthetőek (lankás hegyoldalak, napos hegycsúcsok miatt) és különleges karsztképződmények borítják (mészkőhasadékok, hegyláncok, barlangok, búvópatakok) Emiatt az Erdélyi-szigethegység Bihar megyei területének domborzata lehetőséget nyújt a hegyi üdülésre, túrázásra és a hegymászásra is. Nagyrészt üdülni (túrázás, barlangászat, télisportok, vadászat, halászat), gyógyászati kezelésre vagy kulturális célból érkeznek a turisták. A folyók felső folyása alkalmas a vadvízi evezésre (a Körösrév–Brátka régióban, a Fekete- és a Köves-Körös környékén), környezetük pedig barlangászatra (Pádis, Csodavár, Sebes-Körös völgye, Albioara-hasadék, Vida völgye, Jád völgye), hegymászásra (Körösrév-Vársonkolyos környékén, több, mint száz ösvényen), canyoning túrákra (a Galbena völgye és a Seacă-völgyi karszt) és a siklórepülésre (Biharrósa, Pádis és Biharfüred környékén). A domborzati vonzerőket kiegészíti az éghajlat, amely kedvez a télisportoknak Biharfüreden és a Vertop-hágón (la.

4 Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Bihar_megye_turizmusa

136 napon át tartó, nagy mennyiségű hó), a termálvizek és ásványvízforrások, búvópatakok, számos tó és vízesés, a változatos vadvilág, halban gazdag tiszta vizek. Az erdők, legelők és vidéki gazdaságok egyediséget visznek a tájba, elősegítve a faluturizmus fejlődését.

Faluturizmus

A faluturizmussal főként a Sebes-Körös és a Jád-völgyére, valamint a Belényesi-medencére jellmző. Népszerűek az agroturisztikai menedékhelyek, mivel itt teljes mértékben átélhető a falusi életmód (saját termesztésű és készítésű termények, termékek és eszközök, kisebb és nagyobb állato, személyes kapcsolat a gazdával falusi hangulat).

Bihar-hegység

A Bihar-hegység a megye területén a legmagasabb. A csúcsok 1200 m-en kezdődnek és a Nagy Bihar már 1849 m magassággal tör az égbe. A tájat általában hosszan elterülő folyók uralják, szelíd dombok, gyakran hasadékokká, szorosokká alakuló, mély-meredek völgyek. Első számú turisztikai vonzerő a Pádis vidéke és a Batrana környéke áll. A medence a felületileg egységes, *Pádis-Csodavár.* Különlegessége, hogy ez egy felszíni vízelvezetőkkel nem rendelkező, zárt karsztos medence. Alegységei: *Pádis* (karsztfennsík 1250-1280 m magasan, sok vájattal, dolinával és tölcsérrel); *Ponor-rét* (itt törnek elő a búvópatakok , ahol a Pádisban elnyelt vizek. A nagyobb vízgyűjtők körül a kis elszívó-erejű tölcsérekkel, amely időszakos tavacskák kialakulásához vezet.); *Elveszett Világ* (örökzöld fenyvesek által borított vidék sok barlanggal, vájattal, zsombollyal, dolinával és tölcsérrel); *Csodavár* (egyedülálló karsztképződmény, amely három dolinát foglal magában, egy 1 km átmérőjű, 300 m mély medencét alkotvaa a tektonikus beszakadás helyén. Erdővel borított, meredek falai sok helyen elnyelik a folyóvizet); a *Galbena völgye*, amely az elnyelt vizeket hozza felszínre – meredek sziklafalai otthont adnak számos vízesésnek, hasadéknak és barlangszájak (mellékfolyójának, a Seacának forrásánál alakult ki a mészkőre tevődött homokkő rétegek kopása miatt vöröses színezetet kapott bámulatos Rozsda-szakadék); a *Bársza-katlan* (zárt medence különféle karsztképződményekkel: egy beomlott víznyelő, 16 barlang – köztük a

Bársza-jegesbarlang, Fekete-barlang, Zápogye-jegesbarlang, mint vegyes természeti rezervátum). Természeti ritkaságnak számít a közelben található Eszkimó-jegesbarlang.

A masszív domborzati formák jellemzik a *Bihar-Vlegyásza-hegység* északi részét a magmás kőzetek jelenléte miatt. Ez különösen megfigyelhető a kiemelkedő sziklahasadékokban, a folyók által létrehozott bámulatos vízesésekkel (Jád-völgyi vízesések: pl a Jadolina, Lája-esés). A tágas, szinte lapos hegycsúcsok a túrázók számára könnyen elérhetők, a mélybe törő, meredek völgyek pedig gyönyörű kilátást kínálnak a szemlélődőnek például Jádremetére, a Jád-völgye sziklahasadékaira, a Les völgyére. A barlangok kialakulására a létező mészkőszerkezetek adnak magyarázatot. Vonzerejük és megközelíthetőségük miatt a turisztikailag legfontosabb barlangokat kiépítették, ilyen például a Csarnóházi-vizesbarlang, Somosi-barlang, Tutajos-barlang. Ezeket kiegészíti a számtalan forrás és búvópatak (Jádremete, Drájka (Dajka) völgye stb.). A Jád völgye–Biharfüred területén vad szurdokok és kiszélesedő tájegységek váltakoznak. A régió vonerői között említendők a Jád-völgye vízrajzát gyarapító lesi, munteni-i és csarnóházi gyűjtőtavak. A természeti-turisztikai látványhoz hozzájrául a tavasszal virágzó erdélyi orgona (Syringa josikaea). Élőhelyét természetvédelmi területnek minősítették. A Jád felső folyásán elterülő Biharfüred területén fürdőváros is van. A térség a Bihar-hegység frekventált turisztikai központja. Gyógyfürdőhelye 1100 m tengerszint fölötti magasságon található. Mikroklímája kedvező, felfrissítő, különleges ózondússágának köszönhetően. Gyógyvíze gazdag oligoásványokban és vastartalomban, hormonális, légúti és idegi bántalmak, valamint lábadozó betegek kezelésére kiváló. Biharfüreden télisportokat szolgáló létesítmények is vannak.

Király-erdő

A Király-erdő szintén turisztikailag népszerű terület a megyében. A mészkőnek köszönhetően különleges karsztképződmények teszik változatossá a táj geomorfológiáját. A terület alacsony hegyvidék, 600 és 800 m közötti síkságokat átszelő völgyekkel . Némelyikük sima (pl. Tízhatár), változatos, dolinákkal, karrmezőkkel és

karsztmedencékkel. A mészkő és a víz tevékenysége barlangok kialakulásához vezetett, amelyek népszerűek a turisták körében: a Csarnóházi- és a Tutajos-vizesbarlang, Csűr-forrásbarlang, Igric-csontbarlang, Vidraréti-barlang, Csűr-nyelőbarlang stb. Kigészítésként sok hasadék és szurdok teszi változatossá a kínálatot, mint például a Vida- és számos más szakadék. (Albioarei, Fehérkő-hasadék, Lázur). Említésre méltó a Sebes-Körös körösrévi és Biharrósa biharkabai szurdokának szakaszai. A Sebes-Körös térségének turisztikai vonzerejét az elhelyezkedése és infrastruktúrája jeleni, mivel szárazföldön bármivel könnyen megközelíthető. A Sebes-Körös szurdokát vegyes (földtani, állattani és őslénytani) karsztikus természetvédelmi területté nyilvánították. A Királyhágó és Körösrév közötti szakaszon a folyó egyedi módon alakította a triászi mészkőtömböt, szűk szurdokok és kiszélesedő, medenceszerű területek változatosságát hozva létre. A meredek völgyfalak (Stanul Stupului - egy több, mint 80 m magas, hegymászásra alkalmas sziklafal), értékes barlangok (az ország leghosszabb, 46 km-es, Szelek barlangja, a Zichy-barlang, melyet 1903-ban fedeztek fel, és korszerű feltételekkel rendelkezik a turisztikai követelményeknek, a a nemrég felújított Nagymagyar-barlang). A szórakoztató- extrém turizmus, főként a sziklamászás, barlangászat és rafting egyre nagyobb népszerűségnek örvend. A Sebes-Körös egyes szakaszain lehet raftingozni és kajakozni is, különösen a folyó középső, Rév és Brátka közti szakaszán. A Mézgedi-cseppkőbarlang a Király-erdő hegység délnyugati peremén, a hasonló nevű helység közelében található. A szpeológiai rezervátummá nyilvánított, öt szinten elhelyezkedő barlang egyike Románia legnagyobb barlangjainak. A föld alatti differenciálódás időbeli és térbeli alakulását szemléltetik a barlang 3400 méter hosszú barlang járatai és szintjei.

Béli-hegység

A Béli hegységben több, ezer métert meghaladó hegycsúcs található. Fejlett karsztdomborzata van, amely triász és jura mészkőből alakult: dolinák, tölcsérek, szakadékok, fennsíkok, magurák stb. Turisztikai vonzerőt leginkább a Vaskoh környéki felszíni karsztosodás jelent (dolinákkal, kráterekkel és tölcsérekkel tűzdelt völgyek), ezek

közül is a legkiemelkedőbb a feltörő és elbúvó kalugyeri forrás. Ezt követi a Havasdombró melletti karsztegyüttes és a Fekete-Körös szurdoka. A környék kifejezetten alkalmas vízi sportokra, sporthorgászatra, túrázásra és faluturizmusra. A Béli-hegység legfestőibb völgyei közé tartozik Várasfenes-Almaszeghuta környéke, azonban inkább csak helyileg ismerik. A Rézhegységet jellemzően felhalmozódott agyag-, homok-, kavics- és más üledékeskőzet-rétegek alkotják. A hegység legmagasabb csúcsa a Varatic (757 m). A térség középső részében szlovák falvak helyezkednek el. E népcsoportot a 18. század végén – 19. század elején a Habsburgok telepítették ide fakitermelés és fafeldolgozási munkák (faégetés, hamufőzés az üveg előállításához stb.) ellátására. A néprajzi hagyaték (hagyományos gazdaságok, szokások, szlovák népviselet) mellett a Sólyomkővár–Feketeerdő régió számos turisztikai sajátossággal rendelkezik. Az alföldi táj egyhangúságát a növényzet gazdagsága és a tájba illeszkedő vizek tarkítják. A növényzetet mezofil pázsitok és kisebb területű maradványerdők jellemzik. Tájértéki szempontból turisztikai kincsnek számít a vízi és mocsári növényzet, amely a vidéken található láposokat és tavakat övezi. Ebből a szempontból a cséffai tóövezet egyike a leglátogatottabb vízi vonerzőknek. Tájértékét a nagy területen fekvő vizei képezik, vonzó, tisztásokkal tarkított erdeiben és az itt található mocsári növényzetben (nád, sás, káka). A a cséffai halastavak és a Radványi-arborétum természeti rezervátuma nem csupán mocsári növényzetéről nevezetes, hanem az általa elszállásolt madárkolóniákról is, sóvirágos területéről, ahol különböző ritka fajok lelhetők fel: Salicornia Herbaceea, Artemisia Maritima és Festuca pseudovina. Az erdősztyeppe állatvilága nem annyira változatos, ám ellensúlyozza ezt a nagyszámú fácán és őz, amelyek jelentős vadállományt képeznek, valamint a halfélék változatossága.

A Cséffai Természeti Park

A Radványi-erdőrezervátum valóságos paradicsom a madarak és növények számára, amely Nagyváradhoz közel helyezkedik el, Cséffa (románul Cefa) községnél, az Atyás (Ateaș) településsel összekötő úton. Ez a gyönyörű táj köztudottan számos ritka és veszélyeztetett növénynek, illetve olyan őshonos növényfajnak ad otthont, mely csupán a Duna deltában található még meg. A Cséffai Természeti Park közvetlenül Magyarország határánál találha-

tó, ahol számos különböző fajta vándormadár fészkel. Az ősz és a tavasz nyújtja a leglátványosabb pillanatokat, amikor a vándormadarak sokasága található a területen.

A Radványi-erdő a vándormadaraknak táplálkozó, fészekrakó és telelőhelyül szolgáló Cséffai-tavak közvetlen közelében helyezkedik el. Ez az erdő szintén kedvenc fészkelő helye számos veszélyeztetett madárfajnak. A természetjárók, turisták és a vadvilág kedvelői megfigyelhetik, amint a szürke gém, a bakcsó és a kis kócsag fészket rak a kis tölgyfa- és kőrisfa-erdőben, amely a tisztáson még megmaradt.

A védett fajok mellett számos más madárfaj is megtalálható ezen a helyen, emiatt az egész területet európai fontosságú zoológiai rezervátummá nyilvánították.

A rezervátumban nincsenek kijelölt útvonalak, emellett a madarak védelmére különös figyelmet fordítanak, ezért a hely látogatása csupán a halastavak és a park adminisztrátorának engedélyével lehetséges.

Gyógyvizek

Nagyváradtól kb. 8 km távolságra fekszik az értékes thermálvízre épült, természetes gyógyhatásáról híres Félixfürdő és Püspökfürdő gyógyászati központ. Az itt található gyógyvizek oligoásványokat tartalmaznak, enyhén radioaktívak, hőmérsékletük eléri a 49°C fokot. Emellett figyelemre méltó az itt található gyógyhatású ásatag iszap. A megfelelő, békés éghajlat elősegíti a régió turisztikai vonzerejét. A fürdőhelyen 4000 fő számára áll rendelkezésre szálláslehetőség és nyolc kezelőközpont, egy lábadozó kórház, számos szálloda, klub és étterem, kempinglehetőség, úszómedencék, sportlétesítmények teszik változatássá a vendégek kikapcsoldódását. A kezelőközpontokat modern elektroterápiás, kinetoterápiás, hidroterápiás és aeroszol felszereléssel látták el. A masszázsszalonok, valamint paraffinos csomagolásra szakosodott szolgáltatások változatos és teljes körű kezelést nyújtanak a reumás, neurológiai és nőgyógyászati megbetegedésekkel küszködők számára. Püspökfürdő ritka növényfajtája (a trópusi eredetű, spontán módon megmaradt melegvízi tündérrózsa – Nymphaea Lotus varietas thermalis –, amely a harmadkorból maradt ránk) és állatritkaságai (őskori csigák –

Melanopsis parreysii Muhlfeld, és halak – Scardinius erythrophtalmus racovitzai –, amelyek túlélték a Peca-tó utolsó jegesedését Európa egyetlen termálvizű ökoszisztémájában, amely jelenleg természeti rezervátum) nagy turiszitkai vonzerővel bír. Tenke fürdővárosa a Fekete-Körös mentén helyezkedik el, Nagyváradtól 36 km-re. Szintén értékes, gyógyhatású ásványvízbázissal és nyugtató hatású bioklímájával rendelkezik, amelynek köszönhetően a település nagy érdeklődésnek örvend a megyében. A nárciszrétről híres tenkegörbedi növénytani rezervátum a térség jelentős turisztikai látványossága.

Szarvas - „A Körösök Szíve”

Szarvas a Hármas-Körös bal partjára épült település. A szabályozások idejében a település melletti hatalmas folyókanyart átvágták és az így keletkező holtág a városkép meghatározó része. Szarvas története a 12. szd-tól követhető nyomon, az e korból származó írásos emlék Szarvashalomként említi. A török időkben folyami átkelőhelyként vált jelentőssé, földvár is épült a védelmére, a török kiűzését követően a település elnéptelenedett.

Újkori történelme Békéscsabáéval rokon: 1722-től a megye földesura, báró Harruckern János György báró ide is szlovákajkúakat telepített. 1723-ban már mezővárosi rangot kapott, jelentős fejlődésnek a 18. szd. végén indult, evangélikus lelkészének, Tessedik Sámuelnek köszönhetően, aki Európa első gazdasági iskoláját alapította meg a városban, kidolgozta a szikesek megjavításának módszerét, bevezette a hatékony földművelést, átformálta a városképet. Az ő idejében épült a ma már múzeumként működő iskolaépület és az evangélikus Ó-templom. 1834-ben nyílt meg a szarvasi gimnázium, amely később sok tanáregyéniséget vonzott. A Bolza család a 19. szd-ban fontos szerepet töltött be a város életében, különösen a kastélyok építésében és kastélyparkok létrehozásában. Bolza József alapította a Pepi-kertet, a mai Szarvasi Arborétumot, valamint a nemzeti park igazgatóságának környezetét, az Anna-ligetet, ahova ő építtette a jelenleg székhelyként szolgáló kastélyt. Az Arborétum és az Anna-liget mára Szarvas kiemelkedő vonzerői közé tartozik.

1872-ben a település elveszítette városi rangját és csak 1966-ban nyerte vissza. 1945 után az oktatás és a kutatómunka erősödött meg Szarvason: létrejött az Öntözési Kutatóintézet, a Haltenyésztési Kutatóintézet, az Óvónőképző Intézet és a Debreceni Agrártudomány egyik kara is itt kapott helyet.

Turisztikai látnivalók és programlehetőségek:

A város egy része vízparti jellegéből adódóan üdülőhelyi atmoszférával rendelkezik: sok vízparti nyaraló, kiadó apartman fogad vendégeket tavasztól őszig a holtág mentén. Turisztikai programlehetőségek és látnivalók széles kínálatával rendelkezik a város és környező települései:

- Szarvasi Arborétum és Mini Magyarország,
- Körösvölgyi Látogatóközpont és Körösvölgyi Állatpark,
- Körös-Maros Nemzeti Park Anna-ligeti tanösvénye
- Történelmi Magyarország közepe és Milleniumi emlékút,
- Tessedik Sámuel Múzeum és Szárazmalom,
- Bolza-kastély
- Ezredéves emlék
- Cervinus Teátrum,
- Víziszínház,
- Szarvasi Mozi,
- Szent Klára Gyógyfürdő,
- Ruzicskay Alkotóház
- Zenepavilon
- Kajak- és kenubérlés, horgászat, túrázási lehetőségek,
- „Katalin II." és „Boglár" sétahajók,
- Sárarany Szalmaporta
- Granárium Zebra Club,
- Szárnyaló Lovastanya,

- Manufakturális Szabóműhely Gyűjteményének Múzeuma,
- Szentandrás Sörfőzde,
- Hunyadi Kastély,
- Békésszentandrási Duzzasztó,
- Kondorosi Betyárcsárda,
- Bartha Porták – Szoborpark és Padlásmúzeum.

Gasztronómia tekintetében inkább a hagyományos, magyaros ízek dominálnak a város és környező településeinek éttermeiben.

Szálláshelyekből minden korosztály válogathat. Számos nyaraló, apartmanház, kemping található a holtág körül, a színvonalasabb szálláshelyek közül kiemelkedik a négycsillagos Liget Wellness és Konferencia Hotel.

Nagy látogatószámot vonzó eseménynek minősül a városban a **Szarvasi Szilvanapok** minden év őszén, valamint a **Szarvasi Vízi Színház** nyaranta Békéscsabáról és a környező településekről is vonz nézőközönséget és legtöbbször teltházzal működik.
Jelentős a **Körös-Maros Nemzeti Park turisztikai aktivitása** a településen: minden hónapban számos tematikus programot kínálnak iskolák, családok, és minden érdeklődő részére:
A **Körös-Maros Nemzeti Park** alábbi, szarvasi ökoturisztikai bázisai és a távolabb található létesítményei mindenképp a turisztikai vonzerők közé sorolhatók:
Szarvason, a Szarvasi-holtág Anna-ligeti területén található, egykori Bolza-kastélyban rendezkedett be a nemzeti park igazgatósága, e területen létesült a **Körösvölgyi Látogatóközpont** és a holtág mellett haladó tanösvény, valamint a **Körösvölgyi Állatpark** is itt került kialakításra. Ez a terület a Dél-Alföldre jellemző növény- és állatvilágot, valamint a terület kialakulását mutatja be.

A nemzeti park távolabbi létesítménye a Dévaványa-Ecsegi puszta tájegységén található a **Sterbetz István Túzokvédelmi Látogatóközpontja Dévaványa** település határában található. Az itt működő Ködvirág Erdei Iskola 50 fős konferenciateremmel és 40 fő részére szálláshellyel várja a látogatókat.

A **Bihari Madárvárta** a nemzeti park Kis-Sárrét részterületén, Biharugra település központjától 3 kilométerre található és 43 főnek tud szállást biztosítani.

Szarvas 20 km-es körzetében további számos érdekesség található a környező településeken és a természeti adottságok miatt.

Békésszentandrás szomszédos, mintegy 4000 lakost számláló településként Szarvastól 4 km-re található. Itt torkollik a Szarvasi-holtág a Hármas-Körösbe. Évezredek óta lakott település, ahol régóta halászattal foglalkoztak az itt élők. Erre utal a halászok védőszentjéről, Szent Andrásról kapott elnevezés is. Híressé szőnyeggyártásáról vált, termékei megtalálhatók a Magyar Országházban, a washingtoni Fehér Házban, a Windsori kastélyban és sok nagykövetségen is. Jelenleg 35 fő dolgozik itt, azonban egykor 800 főt foglalkoztatott az üzem. A település közelében egyedülálló a nagy felületű és sekély vizű Körös-szakasz, amelyre üdülőturizmus létesült.

Gyomaendrőd, mintegy 15.000 lakosával további Szarvas közeli kirándulóhely, ahol az országban ritkaságnak számító lombkoronatanösvény különleges vonzerőt jelent az Erzsébet ligeti őspark közepén. Ide kapcsolódik a Liget gyógyfürdő és kemping. A város hosszan terül el a Hármas-Körös partján, közelében ömlik a Sebes-Körös a Fekete- és Fehér-Körös vizét összefogó Kettős-Körösbe. A folyószabályozások óta 14 holtág tartozik a városhoz.

Kondoros 20 km-re szarvastól szintén nagy múltú település, a leletek alapján már a kőkorszakban is lakott volt. A virágzó mezőgazdasági falu a török megszállás során, a 16. szd. során pusztult el. A 6500 fős településen az alföldi betyár, Rózsa Sándor életéhez

fűződő Kondorosi Csárda képez turisztikai vonzerőt. Ezen kívül a mezőgazdasági, lovas hagyományok, népi mesterségek jelentenek vonzerőt a településen.

Turizmusszervezés

Turizmusszervezőként a **Körös-menti Turisztikai és Kulturális Egyesület** játszik fontos szerepet a városban: turisztikai desztinációs menedzsment szervezetként 2012. áprilisában átvette a Tourinform irodát és megkezdte működését. Célja a Szarvas és környékének turisztikai fejlesztése pályázatok, kapcsolattartás, javaslatok, tervezés útján. Figyelemmel követik a turisztikai keresletet, amely a vendégéjszakákat illetően 2013-ra megduplázódott és azóta folyamatosan növekszik és egyre több ember számára nyújt megélhetési lehetőséget. A szervezet munkáját segíti egy 10+1 fős elektromos kisbusz, amely városnéző programok, turisztikai útvonalak megvalósítására alkalmas. Békésszentandráson internet-kapcsolattal rendelkező Infopont, Szarvason QR-kódokkal ellátott táblák, valamint a Pocket Guide applikáció segítségével városnézést biztosító idegenvezetést tett lehetővé az egyesület, a látogatók egyszerűbb tájékozódása érdekében. Szarvason kölcsönözhető kerékpárok állnak a turisták rendelkezésére, valamint a vendégek már érkezésük előtt letölthetik a Körös-menti Kedvezménykártyát, amellyel változatos kedvezményeket vehetnek igénybe a helyi szolgáltatóknál, emellett iránytűként olyan helyekre kalauzolja az ideérkezőket, amelyeket inkább csak a helyiek ismernek és használnak.

A szervezet 2014-ben a Magyar Turizmus Zrt. oklevelét vehette át, valamint az Élő Magyarország versenyben webkamerát és 24 órás online közvetítési lehetőséget nyert el, 2015-ben a Turizmus Trend szaklap 4. helyezését nyerte el a kommunikációs versenyben.

Az egyesület további céljai:

- a turisztikai kínálat egységes képviselete
- pályázati források igénybe vétele
- study tour szervezése a kapcsolatépítés érdekében
- helyi termelők és szolgáltatók, kis- és középvállalkozók összefogása,
- helyi termékek népszerűsítése

- megismertetni a Körösök Szívének adottságait, vonzerejét, természeti és épített örökségét.

Honlap elérhetősége: www.korostourist.hu

Imázsfilm: https://www.youtube.com/watch?v=-qpQo18uKlQ

Békéscsaba – Munkácsy városa

Békéscsaba megyeszékhelyként gazdasági, közlekedési, szervezeti központként működik Békés megyében. 1950-ben vette át Gyula városától a megyei irányító szerepet, bizonyos intézmények azonban Gyulán maradtak – Megyei Levéltár, Megyei Bíróság. Pozíciójához nagyban hozzájárult, hogy az Alföld-Fiume vasútvonalat Békéscsaba érintésével építették meg a 19. szd. második felében. Ma három vasútvonal – 120, 128, 135-ös - keresztezi egymást a városban, valamint a 44 és 47 főútvonalak is és 2019-től az M 44-es útvonalon is elérhető. Gazdasági szempontból bankok, közhivatalok, feldolgozó-, alkatrészgyártó- és összeszerelő üzemek, ipari parkok települtek a városba. Oktatási és kulturális szempontból számos iskolának, a szlovák konzulátusnak, intézménynek ad otthont a város. Közigazgatási szempontból a Békés Megyei Bíróság, valamint a Levéltár a szomszéd fürdővárosban, a Gyulán működik.

A város története[5]:

Régészeti leletek tanúskodnak arról, hogy Békéscsaba területén már évezredekkel ezelőtt megjelent az ember. A város létrejötte a 13. század második felére tehető. Névlegesen először az 1332-37-es pápai tizedjegyzék tartalmazza. Itt mint templomos település, vagyis templommal rendelkező helységként szerepel. Neve az Árpád-korból származó Csaba személynévből ered.

5 Forrás: http://visitbekescsaba.com/hu/varos-tortenete/

A 17. század végén, a törökök ellen folytatott küzdelmek miatt a település elnéptelenedett. A törökök kiűzését követően Békés megye nagy része a felső-ausztriai származású Harruckern család birtokába került. Békéscsaba újratelepítése az 1700-as évek első felében idult meg, báró Harruckern János Györgynek köszönhetően. A báró főként a Felvidékről hívott új, munkára fogható lakosokat, az egyes településekre különböző nemzetiségűeket, Békéscsabára evangélikus szlovákokat. Ez a terület kiváló adottságokkal rendelkezett a növénytermesztéshez, állattartáshoz, így a betelepülők egyszerű házaik megépítésével itt is maradtak.

Az evangélikus őslakosság megkívánta a templom építését, így 1745-ben, 5 hónap alatt megépült az Evangélikus Kistemplom, még a jelenleginél kisebb és egyszerűbb formában, patics falazattal és torony nélkül,. A templom története összeforrt id. Tessedik Sámuel evangélikus lelkész nevével, aki a bécsi udvarig folyamodott segítségért, a legenda szerint elgyalogolt Mária Teréziához, hogy anyagi segítséget is kérjen a megépítéséhez. Tessedik Sámuel volt az első lelkész a békéscsabai evangélikus gyülekezetben, ő tette le az alapjait a mai na - pig zajló szlovák és magyar nyelvű istentiszteleteknek. A gyarapodó lakosság indokolttá tette egy nagyobb templom megépítését, így, a hívek adományaiból, 1807-1824 között megépült az Evangélikus Nagytemplom, a Kárpát medence és Közép-Kelet-Európa legnagyobb evangélikus temploma. Ma a két templom sziluettje vált a város jelképévé, logójává.

A város fejlődésében további nagy lépés volt az Élővíz-csatorna kialakítása, mely kézi erővel készült az 1770-es évektől kezdődően. A csatorna összeköti a Fehér- és a Kettős-Körös és több települést érint – Gyula, Békéscsaba és Békés belvárosi szakaszain folyik keresztül, kellemes parti sétányokkal övezve. Nemcsak a bihari faanyag ideszállítására, úsztatására, hanem a később Békéscsabán létesült István malom szállítási feladatait is szolgálta a csatorna. A várost a 19. század elején már Európa legnagyobb falujaként emlegették. 1841-ben megszerezte a mezővárosi címet és a térség legnépesebb településévé vált. Fejlődésének további lendületet adott az 1870-es években a vasúthálózat fejlesztése, mivel ezáltal Békéscsaba bekapcsolódott a nemzetközi kereskedelmi és személyszállítási hálózatba. Az innen ki-

ágazó iparvasútvonal a teherszállítást, a városon szintén keresztülhaladó keskeny nyomtávú vasútvonal a környező településekről tette elérhetővé Békéscsabát. Egy-egy épített emlék mindkét városi vasútvonalról megmaradt a városban.

Következő mérföldkő a város életében a jó minőségű ártézi víz felszínre hozása volt. Ezáltal a város számos pontján megoldottá vált a lakosok tiszta vízhez jutása, valamint a nagyobb üzemek, gyárak, létesítmények vízellátása. (Kútház Jaminában, a Madách utca sarkán, a belvárosban az Angyalos Kút és a Halászlányos Kút). A további betelepülőkkel a szabad vallásgyakorlásra megépültek a város további templomai: 1910-ben a Belvárosi katolikus templom; 1912-ben a Református templom; Jamina – Erzsébethely – lakói részére az evangélikus templom, majd 1993-ban a jaminai Jézus Szíve katolikus templom. A zsidóság imaházait más célra használják, de a Széchenyi ligeti Zsidó temető szomszédságában új zsinagógával büszkélkedhet a hitközség. A Görögkeleti Templom története viszontagságos volt, de többszöri felújítással és újraszenteléssel ismét az e vallást gyakorlók rendelkezésére áll.

1950-ben vált Békés megye székhelyévé a közel 65 ezer lakossal rendelkező Békéscsaba. A 2017-ben a találkozási helyek régi-új funkcijával felújított városközpontot négy, összefonódó tér alkotja: a Szabadság tér a világháborús emlékezőhelyekkel; a Szent István tér a Városházával (homlokzata Ybl Miklós tervei alapján épült), a Fiume Szállóval és a már említett kéttornyú Katolikus Templommal; a Kossuth tér a névadó 1905-ben felavatott egészalakos szobrával, a Halászlányos kúttal és az egykori kisvasút központi állomásépületével; a Szeberényi tér amelyen a két evangélikus templom és az Evangélikus Gimnázium áll – Alpár Ignác munkája -, paplakokkal.

Közelükben található a Szlovák Kultúra Háza, a Szlovák Tájház, a Békés Megyei Könyvtár, a Munkácsy Mihály Múzeum valamint a Munkácsy Emlékház, a város egyetlen épen maradt kúriája, - ahol a nagy festőművész gyermekéveit töltötte -, ma kiállítótérként várja a látogatókat.

Az Élővíz-csatorna mellett húzódó Szoborsétány a városban és a megyében jelentős, tudományos, művészi, alkotó munkát végző, kiemelkedő személyiségeknek állít emléket.

Az formális oktatás több mint 150 éves múltra tekint vissza, s ma már egyetemi városként jegyezzük Békéscsabát. Számos általános és középiskolában – közülük több két tanítási nyelvű – folyik az oktatás, ápolva a nemzetiségi hagyományokat szlovák nyelven is, illetve szerteágazó a művészetoktatás a zeneművészettől a színházi szakmákig.

A több mint száz éves Előre Sporklub különböző szakágaiban kiemelkedő nemzetközi sikereket is elérő sportolókat képez. Ilyen például a tornasportban Barcelonában aranyat szerző Ónodi Henrietta neve.

A kikapcsolódást szolgálja a gyógyvízre települt Árpád Fürdő, a rendezvények széles skálájával a Városi Sportcsarnok, igényes művészi munkájával a Jókai Színház, a Napsugár Bábszínház, a Csabai Nyár rendezvényei és a Városházi Esték. A város nagyrendezvényei nagy népszerűséggel bírnak: Csabai Kolbászfesztivál, Szlovák napok, Békéscsabai Tavaszi Fesztivál, Zenit Nemzetközi Fúvósfesztivál- Zenei ifjúsági találkozó.

Természeti értékek[6]

Széchenyi liget: A Csabagyöngye Kulturális Központ előtt, az Élővíz-csatorna partján elterülő Kisliget folytatása a ligeterdő-hangulatú Széchenyi liget. Bejáratánál az a székelykapu áll, amelyet Békéscsaba egyik testvérvárosától, Székelyudvarhelytől kapott ajándékba. Tanösvénynek, mezítlábas parknak, gyógynövénykertnek, rovarhotelnek, madárbarát kertnek, valamint a korszerű, egyedülálló térelemekből felépített Munkácsy festőeszközeiről mintázott tematikus játszótérnek ad otthont a természetvédelmi területté nyilvánított park, amely 1850-től áll a polgárok szolgálatában. A 19. szd-ban temető volt, majd "a város mulató erdőcskéje" sörházzal, sétakerttel, gőzfürdővel, kerti pavilonnal, kertészettel, üvegházzal. Bár az 1888-as árvíz nagy károkat tett benne, közjóléti funkciója a mai napig fennmaradt. Központjában található a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület székhelye.

Kisliget: A kulturális kikapcsolódást a természet támogatja az István Malom és a város kulturális központja között, az Élővíz-csatorna partján. Ezt e területet turisztikai állomásként is

6 http://visitbekescsaba.com/hu/kategoria/latnivalok/termeszeti-ertekek/

említik, mivel egy régi vasúti kocsi és egy szórakozási célokat szolgáló állóhajó található itt. A Kisliget hosszú időn keresztül helyszíne a május elsejei majálisok rendezvényeinek. Kopjafáival 1989-től az 1848-as szabadságharc vértanúhalált hőseinek és az 1956-os forradalom mártírjainak állít emléket.

Élővíz-csatorna: Gyula–Békéscsaba–Békés városait köti össze a részben természetes, részben mesterséges mederben létrehozott Élővíz-csatorna. A 38 m hosszúságú zöldfolyosó egy része a Fehér-Körös egykori ágaiban halad, míg középső, Békéscsabai szakasza a 18. század lakosai által létrehozott, mesterséges csatorna, amelyet 1777-ben ástak meg a békéscsabai polgárok, közhasznú munkával. A csatorna eredeti célja a közelben fekvő Erdélyi-Sziget-hegység fáinak leúsztatása volt, mivel erre a térségben nagy szükség volt török háborúk után. Később az egyre növekvő és fejlődő Békéscsaba vezetése elhatározta, hogy a kanálist alkalmassá teszi a belvíz elvezetésére is. Régebben több vízimalmot is működtetett a csatorna vize.

Pósteleki kastélypark: Póstelek rangját a múlt század elején épült Weinckheim kastély és az uradalom adta, az itt élők lélekszáma legalábbis megközelítette az ezer főt. Az egykori, Körös melletti, ártéri erdőből leszűkült, 14,6 hektáros parkmaradványa 1989-től természetvédelmi terület. Hatalmas és különleges fafajai Békéscsaba és Gyula között félúton kellemes kirándulóhelyként szolgálnak. A fák között megtalálhatjuk többek között a megye legnagyobb vasfáját, vörös levelű bükköt vagy a mocsári tölgyeket és a hatalmas kocsányos tölgy egyedeket.

A közelmúltban a régi sétány rekonstruálásával, a romos kastély környékének megtisztítá - sával, a csónakázótó helyreállításával, tűzrakó helyekkel, padokkal, erdei büfé létesítésével tovább növelték terület vonzerejét. Három különböző túraútvonal szolgálja a látogatókat, emellett a jövőbeni tervek között szerepel egy 1 km – és egy 2 km – es futópálya kialakítása, mely lehetőséget a természetban való testmozgásra.

Póstelek a XIX. században a korábban a Harruckern családba házasodó Wenckheim-család gerlai birtokához tartozott. 1874-ben, a birtok keleti részén, Gerla-Póstelek néven, gróf

Wenckheim Károly (1811-1891) császári és királyi kamarás és huszárkapitány önálló pusztai falut alapított. Épített községházat, külön községi bírót és jegyzőt alkalmazott. Az 1888-as árvizet követően ez a település megszűnt, és a területét 1889-ben Doboz községhez csatolták.

1895-ben Póstelek ismét jelentőssé vált: Wenckheim Károly unokája, Wenckheim Krisztina (1874-1970) grófnő feleségül ment sárvár-felsővidéki gróf Széchényi Antalhoz (1867-1924). A hagyomány szerint Krisztina hozománnyul szüleitől, a gerlai ágból származó Wenckheim Frigyestől (1842-1912) és az ókígyósi ágból származó Wenckheim Krisztinától (1849-1924) megkapta a szülői birtokokhoz egyaránt közel fekvő, erdőben gazdag cca. 3000 hold nagyságú pósteleki birtokrészt.

Bányatavak: A város dél-nyugati részén, Jamina városrészben, a Kereki kertek és a Kenderföldek határolta területen a város kiváló agyaglelőhelye található. Emiatt honosodott meg itt a nemzetközi hírűvé vált tégla- és cserépgyártás. A Such és Wagner társaság 1891-ben létesített itt téglagyárat, a híres Bohn pedig 1908-ban.

A termeléshez szükséges agyag kinyerése 21 tavat eredményezett, melyeket mára visszahódított a természet és melynek vízfelülete a dél-alföldi régió egyik legkiterjedtebb szabadvízi tórendszere, közel 100 hektáron. A tavak mélyek, átlagban 3 és 10 méter közöttiek, de a két nagy tó, a Fás-, és a Csaba-tó több helyen is meghaladja a 12 métert.

Kulturális vonzerők

1718-tól kezdődően betelepülő szlovákságnak köszönhető az evangélikus kistemplom felépítése, majd az 1824-re, közadakozásból elkészült evangélikus nagytemplom, amely a mai napig Közép-Kelet-Európa legnagyobb evangélikus temploma. A szlovák lakosság kultúráját továbbviszik a leszármazttak, bemutatásra kerül a szlovák Tájházban, a Szlovák Kultúra Házában, az evangélikus templomokban, a podsztyenás lakóházakban, a felújított Molnárházban, a Meseházban, az oktatásban, visszaköszön az utcanévtáblákon és a 2008-tól működő konzulátus munkája által.

A város további jelentős építészeti emlékei a Munkácsy Mihály Múzeum, a Városháza, a Fiume Hotel, a Jókai színház, az Árpád fürdő, valamint több szecessziós és klasszicista épület, számos köztéri szobor.

Az újratelepítés tricentenáriuma alkalmából 2018-ban változatos programokat szervezett a város. Az ünnepségsorozat csúcspontjaként 2018. augusztus 20-án, a magyar államalapítás ünnepen az országot Szűz Máriának felajánló Szent István király szobrát avatták fel a Fő téren, ünnepélyes rendezvény keretében, az alkotó, Máté István jelenlétében.

Az evangélikus nagytemplom felújítására is ez alkalomból került sor és átadásakor megrendezésre került a 300 év – 300 hang nagyszabású rendezvény, szintén a tricentenárium emlékének tiszteletére.

A 300. évforduló alkalomból készült a Szárnyaid árnyékában c. színdarab, amely a betelepülő szlovákok történetét viszi színpadra, a Békés Megyei Jókai Színház igazgatója, Seregi Zoltán rendezésében.

Békéscsaba stratégiai célkitűzései

A város korábbi stratégiái, célkitűzései, koncepciói mind célként fogalmazzák meg az elérhetőség javítását, az infrastrukturális fejlesztéseket, a természeti környezet hangsúlyozását, amelyek közül több már megvalósult.

Békéscsaba 2009-ben, a Budai és Barta Kft. által készített *Turizmusfejlesztési stratégia* az alábbi területek fejlesztését javasolta:

o Kulturális turizmus

- István Malom bemutatóhelyként való hasznosítása, régi kúria épület étteremmé történő átalakítása
- Kulturális tematikus utak kialakítása
- Régi kúriák, kastélyok turisztikai hasznosítása
- Munkácsy életének színpadra vitele

- Vallási helyszínek fejlesztése
- Rendezvények megújítása, tematizálása

Fentiek közül az utóbbi négy pont megvalósulása felfedezhető, a kulturális-tematikus utak kialakítása még folyamatban van, valamint az István Malom hasznosítása is. Jelentős fejlesztés jelenleg a város életében a Munkácsy-negyed kialakítása.

o Falusi turizmus

- Komplex és kapcsolódó programok kialakítása, szálláshelyek fejlesztése, humánerőforrás szakmai és nyelvi képzése

Békéscsaba vonzáskörzetében lévő településeken és a város külterületén lévő helyszínek ösztönözhetők erre a fejlesztésre, amely néhány fiatal család kezdeményezésével az utóbbi években megkezdődött.

o Ökoturizmus

A stratégia a békéscsabai székhelyű Körösök Völgye Natúrpark Egyesület munkáját emeli ki, amely eddig is számos fejlesztést vitt és visz véghez és a jövőben is a Körösök Völgyét komplexen érintő ökoturisztikai fejlesztéseket tervez, amelynek két fő tényezője:

- Körösök Völgye további turisztikai célú fejlesztése,
- Romániával közös marketing és programajánlatok

2009-ben a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület kezdeményezésével elkezdődött egy 'brand-építési' folyamat, amelynek keretében ökoturisztikai útvonalak jöttek létre, aktív turisztikai kiadványok készültek, kerékpárutak épültek, szemléletformáló programok, határon átívelő turisztikai rendezvények valósultak meg. Ez a folyamat továbbra is zajlik.

o Aktív turizmus

A stratégia az aktív turizmuson belül a kalandpark-turizmust, a kerékpáros, a vízi, a lovas túrákat, a sportrepülést, a vadászat és horgászat turizmusformáit hangsúlyozza.

Ezeket megalapozandó, több projekt valósult meg az elmúlt években Békés és Bihar megyében egyaránt. A megvalósult projektekről a következő fejezetben lesz szó.

Lovas turizmus, kerékpáros turizmus, vízi turizmus fejlesztése, horgászat, vadászat, sport infrastruktúrájának fejlesztése

Az aktív turizmus keretében is történtek előrelépések: sporteszközök – sárkányhajók, kenuk, kerékpárok, GPS-készülékek kerültek beszerzésre, programok valósultak meg, túraajánló kiadványok születtek, túraegyesületek jöttek létre, amelyek tevékenysége a határ menti térségekbe és a hegységekre is kiterjed. Ilyen túraszervezők a Csabai Bihargók Egyesülete, a Százlábú Egyesület és a Bihari Túrák Egyesülete, a Túrázz Velem! csapata. Két, korábban alakult túraegyesület jellemzően alföldi túrákat szervez: a Körösök Völgye Turista Egyesület, az Alföld Turista Egyesület.

o Ökoturisztikai oktatás

Célok: infrastruktúra fejlesztése, szálláshelyek kialakítása, korszerűsítése, a résztvevők szemléletformálása, környezeti nevelése, a fenntarthatóság jelentőségének hangsúlyozása. Az ifjúság, mint célcsoport a jövő turistáit, tehát az adott desztinációba később várhatóan visszatérő vendégeket foglalja magában. Az ifjúsági turizmus alapjai a táboroztatás, az erdei iskola program, az osztálykirándulás lehetőségei.

Ezzel kapcsolatosan kiemelkedő tevékenységet a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület és a Fenntartható Térségért Alapítvány végez. Pályázati forrásokból változatos programokat – táborok, iskolai szemléletformáló napok, kerékpártúrák – valósítanak meg, kiadványokat bocsátanak ki a környezeti tudatosság fokozása érdekében.

o Egészségturizmus fejlesztése

– az Árpád fürdőhöz tartozó magasabb színvonalú szálloda építése, wellness szolgáltatások fejlesztése, klimatikus vizsgálatát célozza a stratégia.

A fürdőben a 2002-ben történt felújítás óta folyamatosan zajlanak fejlesztések, uniós és hazai támogatásból megvalósuló egészségmegőrző programok.

o Konferenciaturizmus

- A rendezvényhelyszín-kínálat folyamatban levő fejlesztések által (Agóra projekt, Arad-Békés Expo) folyamatosan javul.

2009-2019 között további színvonalas konferencia-helyszínek (Csaba-Park, Csabagyöngye Kulturális Központ, Megyei Könyvtár átalakítása) újultak meg, vagy épültek fel a városban, ma már inkább a kihasználtságuk fokozására lenne szükség.

o Tematikus útvonalak

A stratégia a csabai kolbász hírnevére, Munkácsy Mihály festészetére, a szlovák hagyományokra alapozható turisztikai fejlesztési lehetőségek, tematikus útvonalak kialakítását javasolja.

Az utóbbi években a csabai kolbászra és a csabagyöngye szőlőültetvényre több programlehetőség jött létre. Emellett egy uniós pályázat keretében kialakították a Békéscsabát, Gyulát, Békést összekötő pálinkaútvonalat is, mint tematikus útvonalat. Mindezek azonban inkább a következő ponthoz, a gasztroturizmushoz tartozó irányok. Tematikus útvonalak alatt inkább a kultúrára, természetre, történelemre, híres személyiségekre, alkotóművészetre, kézműves hagyományokra alapozó túrákat célszerű érteni, amelyek választékát még jelentősen lehetne bővíteni és évszakonként változatossá tenni.

o Gasztro- és italkultúra

Az előző pontban megfogalmazott, csabai kolbász, csabagyöngye szőlő, a magyar és szlovák hagyományos ételek, a hungarikumok a stratégia szerint turisztikai lehetőségeket rejtenek.

A csabagyöngye szőlő termesztésére az önkormányzat egy 1,5 hektáros területet vont művelésbe és megkezdte helyi termékként történő feldolgozását. A csabai kolbász

hagyományának bemutatására létrejött a Csaba Park valamint a kolbászmúzeummal, tematikus játszótérrel és Rendezvénypajta.

Turizmus szempontjából kiemelkedően fontos a stratégiában az uniós támogatási ciklussal összhangban, a 2007-2013-es időszakra tervezett és 2018-ig megvalósult **fejlesztési akcióterületek** Békéscsabán:

- **Agóra** – a fő tér helyreállítása, központi rendezvénytérré és találkozási hellyé alakítva, egyben visszaadva egykori funkcióját – a városi séták, beszélgetések, találkozások helyszíneként.

E célkitűzés keretében valósult meg a Csaba Gyöngye Kulturális Központ létrehozása a korábbi Ifjúsági Ház helyszínén, valamint a Turisztikai Főpályaudvar kialakítása a Malom téren.

- **Kalandpark – Sportcsarnok**: Az akcióterületen található Parkerdő területének rendezése, ún. Kalandpark kialakítása különféle (elsősorban hagyományőrző) turisztika attrakciók létrehozásával.

A Parkerdőben a fejlesztés megvalósult, kicsiknek és nagyoknak tematikus kalandpark, valamint túraútvonal, szánkódomb jött létre, a Sportcsarnok fejlesztése, uszoda kialakítása a közeljövőben valósul meg.

- **Bányatavak – horgászfalu:** A korszerű igényeknek megfelelő városrész kialakítása, olyan funkciók megtelepülésének támogatásával, amelyek nem terhelik jelentősen a környezetet. A terület turisztikai potenciáljának erősítése a bányatavak „horgászfaluvá" modifikálásával Rövidtávú cél a Csaba Gyöngye szőlőfajta termesztésének rehabilitációja, látogatóközponttal, mini-manufaktúrával, helyi termék kialakításával, a bányatavak közelségében.

Imázsfilmek Békéscsabáról:

https://www.youtube.com/watch?v=BG0vMx1E3Os

https://www.youtube.com/watch?v=6QiD-qrp7jo

IV. A három partnertelepülés közös metszete

A három település egy közös bio-geográfiai területen, a Körösök vidékén helyezkedik el, ott, ahol a folyamszabályozásokat megelőzően a Bihari hegyekből eredő kanyargós, meanderező folyók szelték át a térséget. A három várost a közös biológiai-földrajzi elhelyezkedésen kívül gazdasági, szociális, kulturális tényezők is összekapcsolják.

A települések leírásánál látható, hogy jelentős kulturális és természeti adottsággal, örökséggel rendelkezik a térség, amire változatos turisztikai programok alapozhatók.

Nagyvárad és Békéscsaba a két megye, Bihar és Békés központjaiként jelenleg irányító szerepet játszanak a térségben. A határok könnyebb átjárhatósága lehetővé teszi a határon túli kapcsolatok erősítését, a cserelátogatásokra, túrázásra nagyobb lehetőséget ad.

A projekt egyik erőssége és társadalmi hatása, hogy a két végponton létrejövő infrastrukturális fejlesztések, a Turisztikai Bázis Nagyvárad közelében és a szarvasi Anna-ligetben kibővítésre kerülő új látogatóközponti épület kedvező alapot teremtenek a közös programok, cserelátogatások szervezésére, lebonyolítására, amely a későbbiekben a partnerintézményektől független szervezésben is megvalósulhatnak, iskolák, vagy civil szervezetek kezdeményezésével. A két végpont között, békéscsabai székhellyel létrejött Infopont ad lehetőséget az információ terjesztésére, a promócióra, a turisták elérésére, megszólítására, akik Békés megyében legnagyobb számban Gyulán és Békéscsabán jelennek meg.

Kiemelkedően fontos, hogy a partnerek a projekt eredményeinek folyamatos nyilvánosságát biztosítsák, amelynek lépéseit a marketingterv mutatja be a későbbiekben.

Térségi civil turisztikai szolgáltatók

A projektben fontos szerepet kap a helyi civil szervezetekkel, túraszervezőkkel való együttműködés, melynek indoklása később részletezésre kerül, az alábbiakban e szervezetek rövid bemutatása következik:

Százlábú Egyesület, Békéscsaba www.szazlabu.hu

Az egyesület márciustól október végéig aktívan szervez és bonyolít vízitúra és természetjáró programokat, vezetett túrákat a Körösök magyarországi és romániai szakaszain, valamint az Arad és Bihar megyei hegységekbe, folyóvölgyekbe. Nyaranta folyamatos turnusokban szabadidős táborokat szervez Közép-Békésben. Óvodás, iskolás csoportok részére kisebb túraprogramokat szervez a tanév szeptemberi és május-június hónapjaiban. Figyelemmel követi a turisztikai fejlesztéseket, részt vesz a javaslatok, tervek formálásában.

Fenntartható Térségért Alapítvány (FETA) www.feta.info.hu

Rendszeresen szervez kerékpáros eseményeket, mint pl a Békési Kerékpáros Fesztivál, a Nemzetközi Túrafesztivál helyi lebonyolítója, valamint a térség rendezvényeihez kapcsolódóan kerékpártúrákat, kölcsönzést és szervizelést vállal.

Csabai Bihargók, Békéscsaba www.csabaibihargok.hu

A nagy bihari felfedező és túraútvonalak kialakítója, Czárán Gyula emlékére létrejött egyesület egész évben természetjáró kirándulásokat szervez a Bihari hegyvidék különböző területeire, képzett gyalogos és kerékpáros túravezetőkkel. Békés megyében kerékpáros túrákat biztosítanak a jeles napokhoz, fesztiválokhoz, eseményekhez kapcsolódóan.

Körösök Völgye Turista Egyesület, Békéscsaba www.kvte.hu

A legrégebbi helyi túraszervezet, nekik köszönhető a békés megyei túraútvonalak kialakítása és rendszeres karbantartása, felfestése, különösen a Kék Túra útvonalán. Minden évben megszervezik a Gyulát, Békéscsabát és Békést az Élővíz-csatorna mentén összekötő Három város túrát, kerékpárral, gyalogosan, kenuval, valamint a Mályvádi erdőt érintő, különböző távú túrákat. További helyi túraprogramokat szervez a mezőberényi Alföld Turista Egyesület, a gyulai és a békéscsabai Tourinform irodák.

Túrázz Velem! www.turazzvelem.hu

Az egyesüeletet 12 lelkes természetjáró turista hozta létre 2016 év áprilisában Túrázz Velem Turista Egyesület néven azzal a kiemelt működési céllal, hogy népszerűsítse a természetjárást, túrázást, az Erdélyi-Szigethegység, a Körösök-völgye és a Kárpát-medence természeti és kulturális értékeit, látványosságait másokkal is megismertesse. A „Túrázz Velem" elnevezés egyben felhívás is a túrákon való részvételre.

A Túrázz Velem Turista Egyesület elsősorban a bakancsos-hátizsákos túrákat részesíti előnyben. A bakancsos túrák mellett a nevezetes, történelmi látnivalókat is beépíti útvonalaiba, de leggyakraban a Bihar-hegységbe vezetnek túrákat.

Az elmúlt években megvalósult turisztikai projektek a térségben

Fontos, hogy a teljes kép kialakításához tisztában legyünk az elmúlt 10 év megvalósult fejlesztésekkel, amelyek mind a térség turisztikai, kulturális, természeti és hagyományi értékeit hangsúlyozzák. A jelenlegi és korábbi projektek mind hozzájárulnak a térség turisztikai vonzerejének javításához, szélesebb körben történő megismertetéséhez, a Körösök völgye turisztikai térség kialakításához.

1. 'Tematikus turisztikai programok szervezése a Körösök Völgyében'
2. Békéscsaba-Nagyszalonta kerékpárút megépítése
3. Körösök Völgye Élménymagazin életre hívása
4. Békés megye Bringás térképe – Fenntartható Térségért Alapítvány

5. Határtalan vándortúra – kenutúra a Fekete-Körösön, Belényestől Békésig
6. Békés-Dánfok üdülőközpont fejlesztése
7. Békéscsaba városfejlesztési projektjei
8. Nagyváradon a vár felújítása, valamint a belváros-rekonstrukció
9. Szarvason megvalósult új attrakciók: Víziszínpad, Mini-Magyarország,Körös-völgyi Állatpark
10. A Körös-Maros Nemzeti Park és a Cséffai Halastavak közötti együttműködés a természetvédelem érdekében

V. SWOT-analízis

Az erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek összegyűjtése, mérlegelése, értékelése a fejlesztések tervezésének szerves részei. Ezeket átlátva lehet továbblépni a kívánt irányba.

	Erősségek	**Kiaknázásuk**
Turisztikai kereslet	A belföldi turizmus erősödése Nemzetközi átutazó forgalom javulása Néhány kiemelt turisztikai irány – gyógyturizmus, ökoturizmus, vízi, kerékpáros aktív turizmus, vásárlás Egyre nagyobb igény a természetben való szabadidő-eltöltés iránt Külföldi látogatók száma növekszik	Célcsoportok célzott megszólítása – számukra megfelelő programkínálat Természeti értékekre épülő turisztikai kínálat Együttműködés a térségi szereplők között Nyelveket beszélő fiatalok képzése, ösztönzése a helyben maradásra
Vonzerő	Változatos tájformák elérhető közelségben Színes természeti és kulturális vonzerők Könnyen megközelíthető földrajzi helyzet Több megvalósult fejlesztés az elmúlt években Hungarikumok megléte a térségben	Új turisztikai termékek kialakítása évről évre Tematikus programkínálat alakítható ki e változatosságra építve A hagyományos, évenként ismétlődő programokhoz kapcsolódni lehet

	Kulturális és nemzetiségi sokszínűség, hagyományőrzés Országos és nemzetközi hírű gasztronómiai fesztiválok Szarvas, Békéscsaba és Nagyvárad a térség gazdasági és kulturális központjai Kulturális és gasztronómiai rendezvények sokszínűsége Térségi kulturális, szellemi és művészeti központi szerepe Természeti kincsek koncentrálódása Termálkincs, impozáns fürdők, rehabilitációs központok Pozitív irányú elmozdulás és törekvések a turizmus szereplőinek az együttműködésére. Az összefogás, mint elindult folyamat figyelhető meg: önkormányzatok, civil szervezetek és folyamatosan kapcsolódó vállalkozások között A városok pozitív, egyre erősödő imázsa A sport megjelenése és összekapcsolása a természet adta lehetőségekkel: sport – kultúra és természet turisztikai egységének erősödése	további programelemekkel A szezonálitás ellensúlyozható a kínálat bővítésével
Infrastruktúra	Autópálya építés megkezdődött Budapest – Békéscsaba között Vasúti pálya felújítása 2016-2018 között megvalósult A határ viszonylag könnyű átjárhatósága	A térségen belüli kisebb utak javítása, fejlesztése Távolabbi célpontok elérésének biztosítása az idelátogatók számára
Szálláshelyek, vendéglátás,	Egyre nagyobb szálláshely-kínálat a térségben	Szakemberek bevonása a a fejlesztési programok kidolgozásába

kereskedelem	Változatos szállástípusok Gasztronómiai hagyományok és új irányzatok megjelenése	Képzésekkel humán- erőforrás-fejlesztés Kínálat az új étrendi irányzatokra
Környezet, közbiztonság	Természeti és kulturális értékek felismerése, védelme Az országos átlaghoz képest jó közbiztonság	A természeti értékek, kulturális műemlékek további védelme, megőrzése Közbiztonság fenntartása
A turizmus általános fejlődési irányzatai és feltételei	- Növekvő kereslet a belföldi, rövid látogatásokra - Növekvő igény a természetközeli szabadidő-eltöltésre - Több egyéni látogató, önállóan szervezett utak - Idősebb korosztály is szívesen választ egyedi programokat - Felmerülő igény az osztálykirándulások, nyugdíjascsoportok, nyári táborok programjaihoz - Tudatos turisták – életmód, táplálkozás, környezetvédelem tekintetében - Digitális forradalom – a turisták, látogatók fő információ forrása az internet.	Változatos programkínálat kialakítása tematikusan és korosztályokra szabottan Természeti értékek nagyobb bevonása az ökoturizmus elvei alapján Tudatos, célzott és hatékony marketingtevékenység Tájékozódás, információbővítés, kínálat szélesítése az új trendek érdekében Folyamatos promóció online csatornákon keresztül, digitális képességek, ismeretek fejlesztése

Gyengeségek

	Probléma	**Megoldás**
Turisztikai kereslet	Tömegturisztikai igények a látogatókban Sok esetben közömbösség a társadalomban A belföldi fizetőképes kereslet csökkenése	Versenyképes vonzerőkre és színes programkínálatra alapozó új arculat kialakítása - figyelemfelkeltő módon Vendégek személyes

	Kényelmi szempontok hangsúlyosabbakká váltak minden szolgáltatás tekintetében	megszólítása, érdeklődés felkeltése Összefogás, együttműködés a települések között Szociális turizmus decentralizált, térségi formájának kialakítása Árak differenciálása – helyiek, diákok, nyugdíjasok, pedagógusok, családosok részére Célzott marketingtevékenység – direkt marketing, digitális megjelenés
Vonzerő	Turisztikai kínálat egyhangúsága, stagnáló programkínálat Kevésbé lelkes és segítőkész vállalkozók	Vonzerő-fejlesztés: meglévő természeti és kulturális adottságokra alapozó programkínálat Rendezvények, fesztiválok, gyógyászat, természetismereti programok, sportprogramok Tartózkodási idő növelésére ösztönző akciók, programlehetőségek
Infrastruktúra	Turisztikai adottságok kihasználását segítő informatikai infrastruktúra alacsony szintje Szálláshely-kapacitás hiánya egyes férőhely kategóriákban Attrakciókhoz kapcsolódó infrastruktúra kiépítetlensége Megye nem megfelelő külső-belső elérhetősége (gyorsforgalmi út), közúti infrastruktúra rossz állapota Rendkívül kis forgalmat lebonyolító	Fejlesztés pályázati forrásokból, Pályázati kapacitás stabilizálása

	repülőtér	
Szálláshelyek, vendéglátás, kereskedelem	KKV-k tőkehiánya Vállalkozások innovációs képességének alacsony szintje Alacsony foglalkoztatási és gazdasági aktivitási mutatók Forráshiányos önkormányzatok	Vállalkozások terhének csökkentése Helyi vállalkozások segítése képzésekkel, tanácsadással Foglalkoztatási programok Önkormányzatok: önfenntartó tevékenységek kialakítása
Környezet, közbiztonság	Környezetszennyezés Rend és tisztaság hiánya (illegális hulladéklerakók, folyók, erdők szennyezései)	Környezetvédő szabályozások bevezetése a helyi vállalkozások résére Óvodákban, iskolákban környezeti érzékenyítés növelése civil szervezetekkel együttműködésben Ellenőrzés, tájékoztatás, környezeti nevelés
A turizmus általános fejlődési irányzatai és feltételei	Komplex turisztikai termékek hiánya Marketingtevékenység hiánya A tevékenység megáll a passzív online tájékoztatásnál Regionális turisztikai koordináció hiánya A TDM szervezetek önálló szigetekként történő működése Fejlesztések egyeztetésének, össszekapcsolásának hiánya Spontán fejlődés, rendszerszemléletű gondolkodásmód hiánya Elszigetelt egyéni akciók, rövid távú haszonszerzésre való törekvés a jellemző	Termékfejlesztés Célzott promóciós tevékenység különböző célcsoportok, testvérvárosok, körében Regionális TDM-szervezet létrehozása Turisztikai, fejlesztési egyeztető fórumok, regionális online felület létrehozása – pl. BMKIK részéről az aktuálisan megvalósuló fejlesztésekről Innovatív megoldások, kezdeményezések összehangolása, közös programelemek kialakítása Eseménynaptárak egyeztetése települések között

Veszélyek

Külső veszélyek	Megoldás/megelőzés
Az épített környezet leépülése	Vidék- és tanyafejlesztési programok fiatalok helyben maradásának ösztönzése képzésekkel, lehetőségekkel, pályázati forrásokkal
Az infrastrukturális fejlesztések további elhúzódása	Határidők betartása, térségi összefogás, együttműködés a hatékonyság érdekében
Romló minőségű utak	Térségi összefogás, forrásbevonás pályázatok útján, helyi megoldások, kezdeményezések
Tartósan tőkeszegény vállalkozások	Vállalkozások segítése regionális szinten
Nehezen kiszámítható, bürokratikus pályázati rendszer	Pályázatoktól független fejlesztések és működési pillérek is legyenek
Gazdaságilag aktív népesség arányának csökkenése, nagy elvándorlás a térségből	Fiatalok helybenmaradásának ösztönzése, együttműködések, képzések, munkahelyteremtés
Önkormányzati források beszűkülése	Önfenntartó tevékenységek – önellátó gazdálkodás, saját termelő tevékenység megkezdése
A pályázati projektekhez szükséges saját tőke hiánya	Tudatos tervezés, likviditási tervek, hangsúlyok átcsoportosítása a fejlesztések rangsorolása, együttműködés más településekkel, szervezetekkel
Az idegenforgalmi érdeklődés a dunántúli és hegyvidéki térségek iránt növekszik, amellyel a turisták orientációja a térség ellen dolgozik	Vonzó programkínálat összeállítása
A recesszió tartóssá válása a világgazdaságban, amely kihat a fizetőképes keresletre	Szociális turizmus helyi alkalmazása
Folyószennyezés, természeti károk gondatlanság miatt	A társadalom környezeti nevelése, szemléletformálás óvodáskortól, szankciók bevezetése

Lehetőségek

A Körösök természeti adottságai további fejlesztési lehetőségeket adnak ökoturisztikai és aktív sport elemek beépítésére: pl.: vízi sí, vitorlázás, vízi labda, vízi

röplabda
A civil szektor aktívabbá tétele: pl.: önálló sport programok vagy túrák szervezése
A térség fejlesztési potenciálja a turizmus ágazatban jelentős, így a projekt fenntartása és működtetése központilag is fontos
Az aktív turizmus szerepe felértékelődik európai és világviszonylatban is, az egészséges életmód tudatosulása a sport szerepét előtérbe helyezi
A turizmus és azon belül az aktív turizmus támogatottsága növekszik
A gazdasági problémák a belföldi turizmust kedvezőbb helyzetbe hozzák
Bővülő uniós és hazai források a vidéki térségek fejlesztését támogatják
Tehermentesítő és kerülőutak megépülésével a zaj- és levegőterhelés csökkenhet
Autópálya kiépítése Budapest – Békéscsaba között megkezdődött
A világháló egyre bővülő hasznosítása a marketing területén, tájékoztatás és előfoglalások interneten (gyors és rugalmas ügyintézés)

AKCIÓTERV ÉS JAVASLATOK

VI. Jövőkép, stratégiai irányok

Az előzményekből az a következtetés szűrhető le, hogy a projekt által érintett terület az utóbbi években jelentős fejlesztéseken ment keresztül, számos erőforrással rendelkezik, valamint természeti és történelmi-kulturális adottságai figyelemre méltóak. Mivel a partnerség körében három partner tevékenysége, céljai és a projektben létrehozandó eredményei a térség öko- és aktív turizmusának kínálatát bővítik, ezért ebbe az irányba szükséges megalapozni a stratégia további irányait.

Jelen projektben három partner részvételével a szűken vett célterület tengelyének két végpontján, Szarvason és Nagyvárad közelében 1-1 infrastrukturális beruházás valósul meg, amelyek a felelősen gondolkodó helyi lakos, látogató, turista igényeit szolgálja, valamint az öko- és aktívturizmus terén képeznek új attrakciót. A harmadik partnernél létrejövő Infopont a Békéscsabára érkezők körében ad tájékoztatást a lehetőségekről. Ezek

az eredmények kiváló lehetőséget adnak turisztikai – elsősorban öko- és aktívturisztikai - fejlesztésekre, aktivitásra, amelynek már jelenleg is vannak bázisai a térségben.

Fenntartható szemléletmód, felelős turizmus, szelíd turizmus

Az utóbbi 30 évben sokszor elhangzott a „fenntartható" kifejezés – nem véletlenül: véges erőforrásainkat eddig soha nem látott módon használjuk, aknázzuk ki, ezért valóban tudatosan kell hozzáállnunk minden tevékenységünkhöz, legyenek azok a hétköznapok feladatai, vagy hivatásos munkáink, fejlesztési területek. Mindenképpen előremutató, hogy ennek fontosságát a világ országainak nagy része 1987-ben elfogadta, sőt, az oktatásba integrálta: „Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága (Brundtland Bizottság) 1987-ben „Közös jövőnk" címmel kiadott jelentésében fogalmazta meg először a **fenntartható fejlődés** fogalmát: „a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket". Az ENSZ Közgyűlése 2002. december 20-án határozott az **Oktatás a fenntartható fejlődés szolgálatában Nemzetközi Évtized** (Decade of Education for Sustainable Development – DESD) elindításáról. Az Évtized célja a fenntartható fejlődés fogalmának integrálása az oktatási rendszerbe minden szinten, így hozzájárulni a fenntartható emberi társadalom létrejöttéhez és elősegíteni a nemzetközi együttműködést. Az ennek kapcsán született „A tanulás a fenntartható fejlődés érdekében" stratégia is azt célozza, hogy a fenntarthatóság elvei, céljai, módszerei, az ezzel kapcsolatos értékek jelenjenek meg életünk minden színterén, az iskolában, munkahelyen, otthon és a különböző közösségekben. Az Európai Unió környezetvédelmi stratégiái fokozatosan jutottak el 2001-ben a Fenntartható Fejlődési Stratégia (Göteborg) elfogadásáig, amelyet 2006-ban megújítottak, megállapítva, hogy a fenntartható fejlődést csak strukturális reformokkal lehet megvalósítani. A magyar Kormány 2007. június 29-én fogadta el a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégiát (NFFS), ami többek között hangsúlyozza a fenntarthatóságról, az azt erősítő és veszélyeztető folyamatokról és a szükséges

értékváltásról szóló tudásbázis növelését, a tudáscsere erősítését, a kutatási eredmények elérhetővé tételét."

Az 1992. évi Rio de Janeiro-ban, majd a 2007-ben Kyotoban, 2012-ben Dohában megrendezett klímavédelmi nemzetközi találkozók mintegy folytatásaként 2015-ben 195 ország vett részt a Párizsi Éghajlatvédelmi Konferencián és írta alá a keretegyezményt.

Korunkban és a jövőben elengedhetetlen a fenntartható szempontokat integrálni a fejlesztésekbe. Ez egyrészt választ fog adni a társadalom és természet egyre erősebb összefonódására, másrészt az ökológiai rendszerek védelmét is biztosítja, amelyre kutatások által egyre inkább szélesebb rálátás ad lehetőséget. Manapság egyre több kutatás zajlik és publikációk jelennek meg az erdőkben élő fák szoros kapcsolatáról és kommunikációjáról és az ezekre épülő különleges terápiákról. Csak néhány példa ezekre:

- Suzanne Simard az erdő-ökológia professzora, aki a fák közötti kommunikációt figyelte meg mérhető módon és teszi közzé eredményeit .
- Peter Wohlleben, német erdész, aki az erdő mint életközösséget mutatja be könyveiben tapasztalatai, mérései alapján, gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt.
- a japán sinrin-joku, az erdőfürdő módszere, amely egyre jobban terjed manapság a világban.

A nyugodt, frissítő, erőt adó természeti környezetre való igény egyre erősebb a társadalomban, emiatt a szelíd turizmus, az ún. erdő- és természetterápia egyre inkább népszerűvé válik.

E felismeréseket fontos integrálni a fejlesztésekbe. A fenntartható turizmus gyakorlati megvalósulását a **felelős turizmus**, amikor úgy utazunk, úgy hozzuk meg döntéseinket szabadidő-eltöltésünkkel kapcsolatban, hogy a lehető legkevesebb környezeti terhet eredményezzünk. Figyelembe vesszük utazásunk, szálláshelyünk, helyi közlekedésünk és étkezésünk kapcsán a környezetvédelmi szempontokat, azt, hogy viselkedésünkkel okozunk-e kárt, ha igen, ezt igyekszünk minimalizálni. Egyre többen döntenek a „zöld" turizmus mellett; akik a hétköznapok során is felelősen, környezetbarát módon élnek, utazásaik során is nagy valószínűséggel ezt a hozzáállást követik.

A **szelíd turizmus** fogalma fentieket kiegészíti azzal, hogy a lakosság és a turisták között kölcsönös megértés alakul ki, a túraszervezők tudatosan biztosítják e a turizmusforma követőinek igényeit.

A természettel való összhang igénye a fejlesztésekben is meg kell mutatkozzon. A XX. század 2. felében gyökeresedett meg a világban az **ökoturizmus** fogalma – a természet szépségeinek, adottságainak közérzet-javító hatásainak igénybe vétele, úgy, hogy a jövő generációk is ugyanúgy hozzájuthassanak azokhoz. A nemzeti parkok feladatává vált a természetvédelmi funkción túl a helyi növény- és állatvilág teljes körű megismertetése, elérhetővé tétele mindenki számára, az erdők közjóléti funkciójának biztosítása. Ma már több, mint 300 tanösvény áll rendelkezésre Magyarországon a www.tanosveny.info szerint. Manapság már nemcsak tanösvények, pihenőhelyek, kilátók, túraútvonalak épülnek ki, hanem olyan új módszerek és látogatóközpontok is napvilágot láttak az elmúlt 10-20 évben, amik a természet megismerését még közelebbről és interaktív módon lehetővé teszik – pl. a Tisza-tavi Ökoturisztikai Központ.

Információs társadalom

A digitális eszközökkel rendkívüli módon leegyszerűsödik a tájékozódás és információszerzés ismeretlen területeken is. A megoldás csak térerő függvénye. Az aktív és a fiatal korosztály interneten foglal, egyénileg szervezi utazásait, a világhálón tájékozódik úticéljairól. Ezt a fejlesztések során mindenképp figyelembe szükséges venni.

VII. Konkrét, új irányzatok a turizmusban

A turizmus megismerési módszerként is felfogható. Azért megyünk egy területre, hogy új ismereteket szerezzünk, új élményekben legyen részünk, kikapcsolódjunk sablonos mindennapjainkból. Érdemes megvizsgálni olyan **új keresleti formákat, amelyek adott terület megismerését a környezeti felelősség, az egészségtudatosság elveivel egészíti ki** és ezekből érdemes ötletet, ihletet meríteni a fejlesztésekhez. A standard utazási

csomagokat célszerű változatossá tenni egyedi kínálati elemekkel. A látogatók, turisták egyre inkább egyedi élményeket, különleges bemutatási módszereket, élményalapú megismerést keresnek! Fontos, hogy a turizmusszervezők alkalmazkodjanak ezen igényekhez és új, interaktív lehetőségekkel várják a térségbe érkezőket, tematikus programokkal, a személyes jelleg miatt vezetett túrákkal.

A jövő turizmusának fontos ismérvei:

- Örömteli megismerést biztosítson
- Interaktív, élményalapú tájékozódást, tanulást tegyen lehetővé
- A bemutatás módszere legyen egyedi, különleges
- Fontos a személyes kontaktus, ezáltal a térségről formált kép személyesebb lehet
- A vezető szakértő legyen az adott területen, de legalábbis jól felkészült, tapasztalatokkal és ismeretekkel rendelkező, nyitott, érdeklődő, közvetlen helyi személy.
- Megfelelő interpretáció a lakosság irányába
- A lakosság bevonása a fejlesztésekbe, lehetőségek biztosítása számukra.

***Az alábbiakban több olyan megismerési módszer bemutatása, egyben ajánlása következik, amelyek magukba foglalják a fenti ismérveket*:**

Elsőként említendő az ***erdőfürdőzés***, amely egy növekvő mozgalom a világban és egyre jobban terjed. Az erdő olyan közeg, amelybe belépve eddig megmagyarázhatatlan módon felfrissültünk, megnyugodtunk, feltöltődtünk. Ma már bizonyítható okai vannak ezen gyógyító, fiatalító hatásoknak. Amos Clifford így ír erről a terápiás tevékenységről, kézikönyvében:

„Az erdők megtanítanak rá minket, hogy másképp gondoljunk a több-mint-emberi világra, így alapvetően változik meg a viszonyunk a Földhöz, melyen másokkal osztozunk."

Az író túllép a fenntarthatóság anyagi jellegén:

„Az erdőfürdő emlékeztet minket a tájak és a köztünk lévő alapvető partnerségre, amelyen minden faj létezése múlik. Így aztán olyan zsigeri élményeket ad nekünk, ami újraformálja nézetünket arról, hogy milyen egy egészséges erdő."

„Az erdőfürdőnek nem célja, hogy kiiktassa a beszélgetést, de igyekszik megóvni minket attól, hogy valamennyi érzékszervünket lefoglalja."

„Az erdőben nem szokatlan, hogy „egységélményt" élünk át: úgy érezzük, hogy énünk feloldódik és egy pillanatra nem érezzük különállónak magunkat a természetes világtól."

Ezt érezhetjük, amikor mélyen figyelünk a világra vonatkozó érzéki tapasztalásainkra – amikor elég lassan mozgunk, hogy valóban jelen legyünk az „itt és most"-ban. Az ámulat és csodálkozás érzését is átélhetjük az erdőfürdő során."

„Sok erdőfürdőző úgy érzi, hogy az erdőben töltött idő a meditáció egy fajtája. Néhányan természeti tudatos jelenlétnek hívják és a tudatos jelenlét gyakorlata hangsúlyossá teszi az érzékekre ható tapasztalásokat az erdőfürdőben. Az alapelv egyszerű: az érzékszervi tapasztalatok mindig azonnaliak (itt és most, jelenben történnek), eltérően a diszkurzív (történetalapú gondolkodástól, amely a múlttal, vagy a jövővel foglalkozik, vagy bármivel, ami nem az itt és most. Ezért bármikor, amikor figyelmünk az érzékszerveinkre irányul, „tudatosak" vagyunk, mert jelen vagyunk."

"A természettől való elszakadás elidegenít bennünket önmagunktól is. Amikor az életünk elszigetelődik a természeti elemektől és ciklusoktól, mintegy érzéstelenített állapotba kerülünk, nem vesszük érzékszerveink jelzéseit, és egyre nehezebben tudunk kapcsolódni azokhoz az érzetekhez, amelyek lehetővé teszik számunkra, hogy örömet, élvezetet és meglepődést érezzünk. Az életerőnk megcsappan.

Szerencsére az ellenszer olyan közel van, amennyire a legközelebbi természetes hely van közel. Az erdőfürdő megbízható módszer érzékeink újraébresztésére. az erdő maga a terapeuta, amely helyreállítja belső képességeinket, amikor lelassítunk és figyelünk rá. Tudja, milyen gyógymódra van szükségünk és hogyan avatkozzon be a legmegfelelőbb módon."

"Ez a minőségi, hiteles kapcsolat a természettel gyakran hiányzik a környezetvédő aktivisták és a fenntarthatósági projekteken dolgozók életéből is. Mivel hiányzik ez a szoros kapcsolat, úgy dolgoznak, mintha a természet nem partneri viszonyban állna velünk, mintha az emberek mérnökként tervezve találnának kiutat a bajból, amit okoztak."

A szerző rámutat, hogy minden olyan erőfeszítés, amit úgy hajtunk végre, hogy nem kezeljük partnerként a természetet, épp a visszájára fordulhat.

„Az erdőfürdő mélyebb rétegei megtaníthatják a környezetvédőket és a mérnököket, hogy mit jelent partnerként bánni a több-mint-emberi világgal."[7]

Kincsvadászat, questing: adott terület természeti és kulturális értékeit kutathatjuk, fedezhetjük fel kalandos "kincskeresés" során, szellemes kérdésekkel, versekkel, ráutaló mondatokkal. A megoldásokat, az útvonalat a résztvevőknek kell felfedezniük. A módszer rendkívül természetbarát, ahhoz gyakorlatilag semmilyen eszköz nem szükséges, a hagyományos turista felszerelésen kívül. Ez egy kreatív és inspiratív módszer, melyet a környezeti nevelésen túl akár a helytörténet, földrajz tanulmányokhoz is nagyszerűen illeszthetnek pedagógusok és a szabadidő hasznos eltöltésére vállalkozó szülők, családok, vagy éppen baráti társaságok. A települést és környékét alapos megfigyeléseken keresztül nagyon izgalmas és élvezetes módon mutatja be a résztvevőknek.

Lombkorona-tanösvények: a fákat és élővilágukat lombkorona-szinten, testközelből figyelhetjük meg. Hét ilyen tanösvény van már Magyarországon, Békés megyében például Gyomaendrődön, az Erzsébet-ligetben. Ezek a tanösvények általában interaktív táblákkal, játékos ismeretterjesztő feladatokkal is fel vannak szerelve, ezért ha megfelelően lelassítunk, megfigyeljük a madarak énekét, a fák élővilágát, a lombozatot, a különböző kéregtípusokat, mindenképpen bővülnek ismereteink az erdőről.

7 Forrás: M.Amos Clifford: Az erdőfürdőzés kézikönyve (59-76. oldalakon)

***Kerékpáros, vízi-, gyalogos és fürdőtúrák*:** a testi-lelki feltöltődést szolgáló lehetőségek rendelkezésre állnak és több szervezett túra közül is választhatnak a térségbe látogatók, azonban ezek számát növelni lehet.

***Csillag-megfigyelés, teliholdtúrák*:** A csillagképeket, bolygókat, a Hold mozgását, meteorok, hullócsillagok jelenségeit, a teliholdas éjszakákat be lehet vonni a megfigyelés körébe. Sajnos, a ma embere ritkán vizsgálja az égboltot, a csillagos, teliholdas éjszakák romantikus alkalmat teremtenek egy különleges túrához, ahol a Föld és a Hold egymáshoz való viszonyáról, állandó kísérőnk jellemzőiről tudhatunk meg érdekes információkat.

***Gyógynövénytúrák*:** Újra terjed a gyógynövények iránti érdeklődés. Fontos ismerni azonban e növényeket, amit túrák keretében alkalomról alkalomra elsajátíthatnak az érdeklődők. Szakvezetővel, fitoterapeutával érdemes szervezni az ilyen túrákat.

***Fotóstúrák, fotósles-bérlés*:** A szelíd turizmus egyik típusa a természetfotózás biztosítása egy jó adottságokkal rendelkező helyszínen. Lényege, hogy az élővilág máshol ritkán látható, egyedi részletét mutassa be, vagy jellemző évszakban biztosítsunk lehetőséget a fotózásra.

***Madarászat, madárgyűrűzés*:** A madarakról történő közvetlen ismeretszerzést biztosítja, képzett és tapasztalt szakember segítségével.

***Éjszakai lepkefigyelés, szentjánosbogár-figyelés*:** megvilágított fehér vásznon megjelelnő lepkék lehetővé teszi a közvetlen megfigyelést, azonban a fényforrás mindenképpen zavarja az élőlények természetes ritmusát, ezért csak szelektíven, bizonyos napokon és korlátozott ideig végezzük. Júniusban, a nyári napfordulóhoz kapcsolódik a világító szentjánosbogarak megfigyelése.

***Kisvasutak*:** új lendületet kaptak az egykori fakitermeléshez és bányászathoz használt erdészeti vasútvonalak. Ezek felújításával új turisztikai vonzerő hozható létre.

***Kastélytúrák*:** a természet és kultúra, a tájtörténet összekapcsolása valósul meg a kastélyokat érintő útvonalak létrehozásával. Ez az irányzat tartja életben, az új generációk emlékezetében a térség történelmét, múltját, ami a helyiek körében is ösztönző hatású lehet.

***Zarándokutak, templomtúrák*:** a térségben fellelhetők régi zarándokhelyeket, érdekes kegyhelyeket, templomokat egy útvonalra fűzve, különleges tematikus útvonal alakítható ki.

***Teljesítménytúrák*:** kevésbé a természettel való összhangról és a szelíd turizmusról szól, mindamellett, hogy az eszköz nélküli túrákat, de legalább a robbanómotorral nem rendelkező irányokat preferáljuk – tájfutás, kirándulás többféle távon, kerékpártúrák.

***Jóga, meditáció a természetben*:** a legjobb lehetőség az elvonulásra egy békés, természetes helyszín. Erre szervezhetünk relaxációt, feltöltődés segítő programokat.

***Geocaching*:** GPS-készülékkel történő 'kincskeresés', ami igényli a koordináták bemérésére alkalmas készüléket. A természetben hagyott 'emberi nyomok, ajándékok' megtalálásáról szól.

Okostelefonra épülő megoldások – QR-kódok, pocket guide: a QR-kódok helyettesíthetik az információs táblákat, ezek használatával azonban feltételezzók a korszerű technológiák használatát és stabil térerő-ellátottságra is szükség van. Nem biztos, hogy a természetjáró és ökoturizmus részeként érdemes foglalkozni ezzel, azonban információs táblák kiegészítése lehet, ha további információt szeretnénk megosztani.

A pocket guide szintén a mobiltelefonra épít és kizárja a helyi személyes túravezető, vagy szakvezető jelenlétét és gyakorlati tudását. Az individualista látogatók sajátja, a gyors, felszínes megoldások módszere.

Glamping hotelek: példaértékűek azon szálláshely-létesítések, amelyek a természet közelségében jöttek létre, az ún. 26, amelyek lombkoronaszinten lettek elhelyezve, vagy más módon kapcsolódnak közvetlenül a természethez.

Jó példák erre az alábbi korszerű, mégis természetközeli, ún. glamping szálláshelyek[8]:

- *Árnyas Dió Lombház* a Dunakanyarban,
- az égboltot láttató igluszerű Buborék, jurták, 'lebegő' konténerházak, mind luxus kivitelben a noszvaji *Nomád Hotel*ben,
- *Zöld Fészek Lombház* – egy diófa lombja alatt
- *Hunza ecolodge* Pécs környékén, permakultúrás gazdálkodással kapcsolva
- *Treehouses* Noszvajon – teljes mértékben fából készült lakosztályok, lombkoronaszinten
- *Faluhely Major* a Mátrában, ahol jól felszerelt jurta várja a látogatókat.
- Mecsekben a *Mókus-völgy*, ahol igazán mesebeli szálláshelyek találhatók
- *Jurta-hotelek* a Káli-medencében
- *Öt érzék házak* az Őrségben

Romániában Runcu, Bucin, Szováta, Nagyszeben, Galesu, Jeselnica, Palotailva településeken találhatók hasonló, egyedi, ún. glamping szálláslehetőségek.

A fentiekből látható, hogy a kereslet és kínálat egyaránt jelzi a természet közelségére mutatkozó igényt.

8 Forrás: http://nivos-szallasok.hu/top-10-glamping-magyarorszagon-2018/

Környezeti nevelés az oktatásban

Az oktatási intézmények esetében is egyre jobban tendenciává kezd válni a természethez fordulás és rendszeres a környezeti nevelés, vagy külső szervezetek bevonásával, vagy az iskola tantervi keretein belül:

***Zöld óvodák*:** Magyarországon 2000-től kezdődött meg ezen oktatási intézmények hálózatának kialakítása. A nevelés folyamatában meghatározó szerepet kapnak a fenntarthatósági elvek, a környezetre, természetre, egészséges életvitelre történő érzékenyítés. A környezeti feltételeket az óvoda dolgozói és a település lakossága, a szülők együtt teremtik meg a lehető legkörnyezetkímélőbb módon. Az óvodapedagógusok szakmai felkészültsége speciálisan a fenntarthatóságra irányul és rendszeresen vesznek részt szakmai képzéseken. Ezek az óvodák segítik a többi intézményt a Zöld Óvodává válás folyamatában. Mentorok segítik ezen intézmények munkáját. Mára közel 900 Zöld Óvoda működik Magyarországon. www.zoldovoda.hu

***Ökoiskolák*:** A magyarországi Ökoiskola Programot 2000-ben kezdeményezte az akkori oktatási minisztérium, a fenntartható fejlődés tanítása és közvetítése iránt elkötelezett ún. „egész iskolás megközelítést" alkalmazó iskolák részére. A program alapja az Ökoiskola Cím, melyről az iskolák pályázata alapján minisztériumi szinten döntenek. A programhoz tartozik a címmel rendelkező köznevelési intézmények tudásmegosztó és tudásbővítő hálózata, ennek része a tematikus honlap (www.okoiskola.hu), kétheti rendszerességgel kiküldött online hírlevél, sok jó gyakorlat és tanítási modul, néhány pedagógus továbbképzés, évente több hazai szakmai rendezvény, valamint a hazai és nemzetközi fenntarthatósági rendezvényeken való részvétel

A 2000-ben indult kezdeményezés óta 2018 januári adatok alapján 967 intézmény hordozza az Ökoiskola, vagy Örökös Ökoiskola Címet Magyarország minden szegletében. A diákok 28%-a tanul ezekben az iskolákban, és a pedagógusok 29%-a dolgozik itt. http://ofi.hu/okoiskola

***Waldorf, Montessori, Rogers, Freney nevelési módszerek*:** Magyarországon 40 iskola és 54 óvoda működik Waldorf oktatási intézményként, és még jónéhány további alternatív módszerek szerint. Közös jellemzőjük, hogy nevelési módszerük alapvetően integrálja a fenntarthatósági – a természet, környezet, embertársaink és a többi élőlény tiszteletére ösztönző – elveket, emellett a teljesítmény, a gyorsaság, az eredmények követelése helyett a gyermekek képességeinek kibontakoztatása a kulcsténye ző ezen oktatási intézményekben. www.waldorf.hu

***Natúrparki iskolák*:** Ausztriában jól működő példa a Natúrparkok és iskolás sikeres együttműködése, amelynek során a gyerekek és fiatalok hiteles, gyakorlati módon jutnak részesülnek környezeti nevelésben. A Natúrpark pályázatok és tagdíjak útján kültéri tantermet, klímakutatási módszereket, konyhakerti, fűszer- és gyógynövény-termesztési lehetőséget, tanösvényeket, oktatásokat biztosít tagiskoláinak. Hozzáadott érték, hogy a helyi természeti, kulturális, gazdálkodási, társadalmi jellemzőkre is felhívja a gyermekek figyelmét. Ilyen jó gyakorlattal rendelkezik a Pöllau-völgyi Natúrpark, Steierországban. www.naturpark-pollauertal.at

***Cserkészszövetség*:** A Magyar Cserkészszövetség 1912 óta működik, kisebb-nagyobb megtorpanásokkal. 2016. évi adat szerint 11.030 tagot számlált. Fő feladata a fiatalok természetszeretetének és –tiszteletének kialakítása, a természettel való összhangra nevelés. www.cserkesz.hu

VIII. Fenntarthatósági elv a projektben

A projekt általános célja a környezeti kérdések multi-diszciplináris megközelítése, ami gyarapítja a tudást, elősegíti a kritikai, elemző gondolkodási készségeket, valamint segíti a tanulókat az átgondolt és felelős döntések meghozatalában. A romániai partner, a **Don**

Orione Alapítvány közreműködésével, a gyerekek az alábbiról tanulhatnak: Levegő és Víz, Vegyi és Méreganyagok, Környezeti tájékoztatás, Zöldebb élet, Egészség, Elsősegély, Első válaszreakció, Talaj, Hulladékok és Takarítás.

E tevékenységek ösztönzik a tanulókat, hallgatókat, hogy egy „zöldebb" életmódot éljenek otthon és az iskolában.

A fiatalkori környezeti szemléletformálással élethosszig tartó szokásokat lehet kiépíteni. amely kiemelt jelentőségű különbséget jelenthet a Föld jövőjét tekintve. A tevékenységek és erőforrások olyan módszereket foglalnak magukba, amelyekkel a hulladékkibocsátás csökkenthető, a fogyasztásról szóló információk, újrahasznosítási javaslatok, szennyezésekkel kapcsolatos tények és a környezetre, globális felmelegedésre, ökoszisztémákkal kapcsolatos munkafüzetek és számos más beltéri és különösen kültéri projekt. A tevékenységek a környezeti tudatosság növelésére és az ökológialag fenntartható fejlődésre fókuszálnak.

E tevékenységnek három fontos összetevője van: tréningek, kurzusok szervezése, évente kétszer 120 ha terület megtisztítása és két tematikus útvonal létrehozása. Az oktatási tevékenységek (tréningek és kurzusok) a romániai Sonkolyoson lesznek megtartva, egyik pedig Szarvason, a Körös-Maros Nemzeti Parkban (tudáscsere érdekében). A témák a célcsoport speciális jellemzőihez, igényeinek kapcsolódóan lesznek kiválasztva (gyerekek és fiatalok), valamint a projekt és a program céljaival kapcsolatban. A terület megtisztítása nagyon fontos a gyerekek és fiatalok környezeti nevelése, valamint a természetvédelem érdekében.

A tematikus útvonalak létrehozásának két célja van: az egyik képzési, a másik turisztikai (tájékozódási és informatív céllal a turisták részére). minden tevékenység Natura 2000 területen kerül megvalósításra és a végeredmények a természeti örökség védelméhez és népszerűsítéséhez kapcsolódnak. A Natura 2000 területek ritka és veszélyeztetett fajok központi szaporodási és élőhelye, valamint néhány ritka természetes élőhelyi hálózatot biztosítanak, amelyek védett területek. A hálózat célja, hogy hosszú távú túlélést biztosítson

Európa legértékesebb és legveszélyeztetettebb fajainak és fennmaradási lehetőséget az élőhelyeknek. A Natura 2000 nem szigorú értelemben vett természetvédelmi területek rendszere, ahonnan minden emberi tevékenységet szükséges kivonni.

A projekt keretében a biodiverzitás fenntartása, megőrzése érdekében a **Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság** az alábbi tevékenységeket végzi:

1. **Földhasználati felmérés**: A határ menti térségek összehasonlító földhasználat-szerkezeti tanulmányozása (az egykori tájhasználat tájtörténeti tényekből, ökológiai állapotból, elhelyezkedésből és a körülményeknek való kitettségből valamint gyakori zavarásból eredően hasonló területek szerkezeti és minőségi különbségeit eredményezte.
2. **Tájkép-felmérés**: kunhalmok, vagy kurgánok tanulmányozása a határ menti térségben. A kunhalmok egyedi regionális (régészeti) és természeti (geo-morfológiai, tájképi és botanikai, táj- és természetvédelmi) értékek. Nagy jelentőtőségük van a Kárpát-medence történelmében a kulturális és természetvédelmi szempontból. Ezek az ember alkotta formák az elmúlt években komoly károkat szenvedtek. Magyarországon több kísérlet történt a megmentésükre. Fennmaradásuk veszélybe került az emberi beavatkozások és pusztítás miatt.
3. **Botanikai felmérés**: löszterüetek összehasonlító botanikai vizsgálata a határmeti térségben (zonális lösz füvesterületek a legértékesebb ősi élőhelyek a térségben. Csak egy részük élte túl a tömeges öntözést a múlt században. Ma már kiemelt természetvédelme feladat a védelmük, a ritka, egyedi, védett növények miatt és a veszélyeztetett társulásaik mérete, eredetisége és folyamatos foltjai)
4. **Zoológiai felmérés**: a sztyeppi borz genetikai állapotának értékelése a határ menti térségben (a célzott emlős fajokról történő adatgyűjtés a genetikai változatosságra vonatkozóan kiemelt jelentőségű minden további tevékenységhez)

5. **Zoológiai felmérés**: alaptanulmány a szürke gébicsről és a vöröslábú sólyomról a határ menti térségben (adatgyűjtés a pontos elterjedésről, sűrűségről, élőhely-jellemzőkről és kívánt élőhelyekről a célzott madár fajokra vonatkozóan: Lanius minor, Falco vespertinus), ami a további kutatásokhoz fontos jelentőséggel bír.

A térségben fellelhető természeti értékek kiváló alapot teremtenek az öko- és aktív turizmus fejlesztésére, amelyben azonban különösen fontos a *tudatos tervezés*.

Az **ökoturizmus alapelveit** érdemes az aktív turisztikai csomagok esetében is figyelembe venni, mivel természeti értékeink megőrzése a látogatók viselkedésén múlik:

- Egyszerre **meghatározott létszámú látogató** lépjen be adott természeti területre, éppen annyi, amennyi nem okoz maradandó károkat – pl. az aljnövényzet letaposásával, zajkeltéssel, zavarással. Jobb, ha van egy kialakított ösvény, vezetett útvonal, amelyről ne térjenek le a látogatók
- **Egyes állat- és növényfajok életvitelének figyelembe vétele** – volt már arra példa, hogy antropogén hatások miatt madárfajok hagytak el adott területet, vagy hagytak fel a fészekrakással
- A **látogatás, útvonal, szálláshely a ritka fajok élőhelyétől megfelelő távolságban történjen**
- **Időbeliség** – abban az időpontban válasszuk meg az utazásunkat, amikor a legkevésbé zavarjuk az élővilágot.

A közös fejlesztésekre vonatkozó, alapvető tényezők az alábbiak:

- **Innovatív megoldás** – korszerű, mégis természetes megoldás szükséges a kereslet és az adottságok szempontjából is.
- **Egyedi, kis számban fellelhető kezdeményezések** – fontos, hogy a szolgáltatás, amit a turisták itt igénybe vesznek, egyediek, különlegesek legyenek.

- **A természet megőrzése**, minél több természetes élőhely, növény- és állatfaj megőrzése a fejlesztés során
- **Természetes tervezés**, ívek, formák, alapanyagok tekintetében
- **Biológiailag lebomló eszközök**, szerek, tárgyak, anyagok használata

IX. Értékalapú fejlesztés - természet, kultúra, együttműködések

Kulcsfontosságú, hogy **minden fejlesztés során figyelembe vegyük a fenntarthatóság elveit**. A természettel való összhang elsődleges tényezője kell legyen a kulturális, építészeti, humán-erőforrás- és környezeti fejlesztéseknek. Például, az utakat, kerékpárutakat úgy tervezzük, hogy ne kelljen fákat kivágni, élőhelyeket kettévágni. A magyarországi lakosok kb. 69,5 %-a városokban él[9], mindennapos, monoton, gépekkel és folyamatos ingerekkel terhelt közegben. Emiatt egyre nagyobb az igény a természet közelségére, megismerésére, a friss levegő és víz elérésére. A városi környezetből való rendszeres kiszakadásra. A 1990-es években megindult egy folyamat a nagyvárosokból, hazánkban főleg Budapestről történő vidékre költözésre, így jöttek létre ökofalvak – pl. Gyűrűfű, Visnyeszéplak, Gömörszőlős majd Gomba. Mára a Magyar Élőfalu Hálózatba kapcsolódnak a tudatosan vidéki életformát választó lakosok.

A városok ártalmas ingerhatásai miatt korunk tendenciája, hogy a természet egyre inkább felértékelődik. Azon területek, amelyek iránt a lakosság egyre nagyobb mértékű érdeklődést mutat:

- **Permakultúra,** vagy más néven erdőkert, a növények számára természetes közeg megteremtése, megfelelő növénytársítással, kedvező növekedési feltételek kialakításával
- **Bio, azaz ökogazdálkodás**: vegyszerektől mentes, minősített termények fogyasztása és értékesítése

9 http://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/84-varosi-lakossag-aranya

- **Biodinamikus gazdálkodás**: a kozmikus hatásokat, a Hold ciklusait, a gyógynövények, kristályok bolygókkal kapcsolatos összefüggéseit figyelembe vevő gazdálkodási mód
- **Természetjáró túrák**: egyre több túraszervezet jön létre, tematikus természetjáró programokat kínálva az érdeklődőknek. A nagyvárosi embereknek ezek különös vonzerővel bírnak és egyre népszerűbbek. Túrázás, hegymászás, vízitúrázás, vadvízi-evezés sorolhatók ide.
- **Természetben végezhető sporttevékenységek** – lehetőleg szelíd módszerekkel: tájfutás, triatlon, pentatlon, kerékpározás, sziklamászás, hegymászás, rafting, futás, görkorcsolyázás, kerékpározás, kenuzás, kajakozás, tájfutás, síelés, korcsolyázás, teljesítménytúrák, via-ferrata, falmászás, siklóernyőzés, paplanernyőzés.

Turisztikai programcsomagok összeállítása során fontos, hogy a **kulturális adottságokat is integráljuk**, ezzel egyrészt felhívjuk a figyelmet, érdeklődést generálunk, másrészt a terület megismertetését ezáltal tesszük teljessé. Ilyen értelemben szervezhetünk kastélytúrákat, templomtúrákat, valamint a térségben egykor tevékenykedő költőkre, festőkre, írókra, zeneszerzőkre, királyokra, uralkodókra építő **tematikus utakat** szervezhetünk.

Kiemelkedően fontos a **szakmai szervezetekkel való együttműködés,** mivel az ökoturizmus mindenképpen feltételezi a természet alapos ismeretét elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt. A szakmai szervezetektől tanácsot, ajánlást kérhetünk, együttműködhetünk bizonyos programokban. A projekt célterületén említhető szakmai szervezetek:

- Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság – www.kmnpi.hu
- Király-erdő turizmusáért - https://www.padureacraiului.ro/
- Bihar Megyei TDM szervezet - http://www.amdbihor.ro/
- Erdélyi Szigethegység Természeti Park - http://padis.hu/

Hasznos az **együttműködés más civil szervezetekkel**, amelyek általában nagy tapasztalattal, rálátással, tudással rendelkeznek egy adott szegmenst illetően. A jövő sikere az együttműködésekben rejlik. A hasonló tevékenységet végző szervezetekre nem konkurenciaként kell tekintsünk, hanem együttműködő partnerekként. Egymás erősítése, a kínálat színesítése, több látogató megszólítása érdekében közös programcsomagot dolgozhatunk ki, közös promóciós tevékenységet végezhetünk. A Dél-Alföldi térségben ilyen **túraszervezők** az alábbiak, akik **lehetséges együttműködő partnerek** is:

- Alföld Turista Egyesület (Mezőberény)
- Csabai Bihargók (Békéscsaba)
- Százlábú Egyesület (Békéscsaba)
- Fenntartható Térségért Alapítvány (Békéscsaba)
- Túrázz Velem Egyesület (Békéscsaba)
- Zöld Szív Természetvédelmi Egyesület (Gyula)
- Dél-Békési Természetvédelmi és Madártani Egyesület (Kevermes)

Elengedhetetlen a **helyi lakosság, gazdasasági szereplők bevonása** az együttgondolkodásba, tervezésbe és fejlesztésekbe. Ehhez mindenképpen szemléletformálás is kell társuljon, annak tudatosítása, miért fontos a turizmus, hogyan őrizhetők meg örökségeink, hagyományaink. Ha a helyiek érdekeltek a fejlesztésekben, kevésbé alakulnak ki konfliktusok, a térség alakításában ők is részt vesznek, ezáltal jobban értékelik, óvják. A lakosságot fórumok, szakmai találkozók, hírlevelek, kérdőívek, programok útján szólíthatjuk meg és érhetjük el.

Természetvédelmi jeles napokhoz, programokhoz igazodó, tematikus szolgáltatásokkal érzékenyíthető a lakosság egy-egy területen az évkör során. Nemzetközileg elismert természet- és környezetvédelmi jeles napok, amikor a lakosság figyelmét fokozottan felhívhatjuk a természet tiszteletére[10]:

10 Forrás: http://fna.hu/afoldnapja/jelesnapok

- hétfőnként: húsmentes hétfő (a nagyüzemi állattartás kihatása a természetre és környezetre mára adatokkal igazolható)
- január 16: hüvelyesek világnapja
- február 2: vizes élőhelyek világnapja
- március 1: az újrapapír napja
- március 3: vadvilág napja
- március 6: energiahatékonysági nap
- március 20: hazai halak napja
- március 21: erdők világnapja
- március 22: Víz világnapja
- március 23: meteorológiai világnap
- március 3: A Föld órája
- április 18: műemlékvédelmi világnap
- április 22: a Föld napj
- április utolsó szerdája: zaj elleni küzdelem világnapja
- május 10: madarak és fák napja
- május 15: nemzetközi klímaváltozási akciónap
- május 20: méhek világnapja
- május 22: biológiai sokféleség nemzetközi napja, magyar természet napj
- május 24: európai nemzeti parkok napja
- május 31: dohányzás elleni világnap
- június 5: környezetvédelmi világnap
- június 8: óceánok világnapja
- június 9: „Ki a tanteremből!” nap
- június második hétfője: húsmentes világnap és hét
- június 17: elsivatagodás és aszál elleni küzdelem világnapja
- június 21: a Nap napja
- június 29: nemzetközi Duna-nap
- július 3: nemzetközi nejlonzacskómentes nap
- július 11: népesedési világnap
- augusztus 30: nemzetközi konyhakerti nap
- szeptember 16: az ózon világnapja
- szeptember harmadik szombatja: takarítási világnap
- szeptember 16-22: európai autómentes hét
- szeptember 22: autómentes világnap
- szeptember 30: csomagolásmentes nap
- október 1: vegetáriánus világnap
- október 4: állatok világjapja
- október 10: komposztálás napja
- október 16: élelmezési világnap, a kenyér világnapja
- október első hétvégéje: madármegfigyelési világnap
- október 21: Földünkért világnap

- október 24: éghajlatvédelmi világnap
- október vége: TV kikapcsolási hét
- november 1: vegán világnap
- november utolsó péntek: „Ne vásárolj semmit” nap
- november utolsó hete: Európai Hulladékcsökkentési hét
- december 5: a talaj világnapja
- december 29: a biodiverzitás védelmének napja

X. Kapcsolódás rendezvényekhez, megvalósult projektekhez

A programok tervezésénél fontos figyelembe venni más rendezvények időpontját, és akár ehhez kapcsolni a tervezett új kínálatot, programelemeket, együttműködve a szervezőkkel – pl. kitelepülés nagyrendezvényekre, falunapokra, fesztiválokra, vagy évente rendezendő túrákon, sporteseményeken való részvétel 1-1 programelemmel.

Mivel mind Békés, mind Arad megyékben sok kiváló projekt valósult meg uniós csatlakozásunk óta. Érdemes ezek eredményeire építeni és együttműködni a korábbi projektgazdákkal:

1. BMKIK korábbi határon átnyúló projektjei
2. A Közép-Békési Területfejlesztési Önkormányzati Társulás határon átnyúló projektjei

- Aktív turisztikai beruházások és túraútvonalak kialakítása
- Körösök Völgye Élménymagazin

3. A Körösök Völgye Natúrpark Egyesület projektjei

- Kerékpártúra-útvonalak fejlesztése – Békéscsaba-Nagyszalonta
- Zöldülj!Fordulj! Szemléletformáló projekt
- Turisztikai útvonalak fejlesztése

4. Partiumi Barangoló – A projekt keretében az alábbi tematikus túraútvonalak ajánlása került bemutatásra DVD filmen és a huro-cbc.eu honlapján:

- Csárdák és fogadók útja
- Mesterségek útja

- Borút
- Táji értékek útja
- Egészség útja
- Vizek útja
- Híres személyek útja
- Tájházak és múzeumok útja
- Barlangok és karsztok útja
- A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság korábbi projektjei

XI. Eddig feltárt ökoturisztikai, kulturális és természetjáró útvonalak

Az alábbiakban olyan, korábban létrehozott és ajánlott túraútvonalak kerülnek bemutatásra, amelyet a helyi szolgáltatók, turisztikai vállalkozások továbbra is kínálhatnak vendégeik részére:

Turisztikai útvonalak a Körösök völgyében[11]

„1. Három Város Túra (Békéscsaba, Gyula, Békés látnivalói) kerékpárral vagy kenuval A három közép-békési város egy nap alatt megtekinthető kerékpártúrral egész évben; tavasszal és ősszel kenuval a településeket összekötő, a Fehér-Körösből kiágaztatott Élővízcsatornán. A kenutúra nem tér vissza a kiindulópontra. Útvonal (a túra mindhárom városban megkezdhető az alábbi kör-útvonal szerint): Gyula (Vár – Szoborsétány - Csigakert – Élővíz csatorna – Dísztér – szökőkutak – Élővíz csatorna – szervízút – pósteleki kerékpárút (Póstelek) - Békéscsaba – Körte sor – Szoborsétány – József Attila utca – Jókai Színház – Városháza – templomok, Kossuth tér – Szlovák tájház - Széchenyi liget – Élővíz csatorna – új kerékpárút – Békés – Petőfi tér, központi műemlékek - Erzsébet liget – Békési Kishajó-kikötő – Dánfok – Szanazug – Gyula (KVTE)

11 Forrás: http://www.kozepbekes.hu/userfiles/file/15%20akt%C3%ADv%20t%C3%BAr%C3%A1k/Kozep_Bekes_varosturak.pdf

2. Kettős-Körös-kaland (Békés – Köröstarcsa kenuval és kerékpárral) A Kettős-Körös enyhén kanyargós szakasza Békés és Köröstarcsa között kellemes környezetbe invitálja a természetkedvelő embert. Félúton a Bodoky Vízügyi Múzeum árvízés folyószabályozási ipari műemlékei tekinthetők meg a Hosszúfoki gátőrház szomszédságában. A túrázókat a köröstarcsai kikötőben büfé várja. A község látogatásra javasolt nevezetességei a Népi kulturális Ökocentrum és Tájház, a Református templom, valamint a Szövőház és Lovasudvar. A visszaút Békésre kerékpáron javasolt a folyó bal oldali gátkoronáján, jó idő esetén. Esős időben a gátkorona nehezen járható. Útvonal: Békési Kishajó-kikötő – Kettős-Körös folyásiránnyal Köröstarcsa felé – Bodoky Károly Vízügyi Múzeum – Köröstarcsa – református templom, Hagyományok háza – gátkoronán vissza Békésig kerékpárral.

3. Körösök randevúja – Békés - Szanazug kerékpárral és kenuval Békés – Dánfokról a Kettős-Körös bal oldali gátkoronáján Doboz település irányába vezet az útvonal a Fekete- és a Fehér-Körös összefolyásánál lévő Szanazugba, amely mára kellemes üdülőfaluvá nőtte ki magát szállás-, étkezési és vízi eszközbérlési lehetőséggel. A dobozi oldalon érdemes megtekinteni a szanazugi tanösvényt a Sámson-várral. A folyók fürdőzéshez és vízi sportokhoz, pihenéshez biztosítanak kedvező feltételeket. Szanazugtól kenuval a Kettős-Körösön juthatunk vissza Békés – Dánfokra Útvonal: Békési Kishajó-kikötő – a folyó bal oldali gátkoronája Szanazug felé – Dobozi híd, Doboz, tanösvény – Sámson vára – a Körösök összefolyásánál fürdőzés. Szanazugtól vissza Békésig kenuval a Kettős-Körösön.

4. Wenckheim grófok nyomában (Gyula – Mályvád – Szanazug – Póstelek - Gyula) A Gyulai vártól indulva az Élővíz-csatorna mentén a piros sáv turistajelzésen halad az útvonal. Az 1896-ban épült duzzasztóműtől a Fehér-Körösön átvezető hídon Gyulaváriba vezet utunk, ahol az Almássy-Wenckheim kastély megtekintése vár ránk. A múzeumi barangolás után kellemesen ejtőzhetünk a hangulatos kastélyparkban, erőt gyűjtve a következő tekerésig. Ezután Dénesmajor felé vesszük az irányt. A Török erdőn át az Alföld 2. legnagyobb erdőterületére, Mályvádra visz utunk. Az útvonal az Őstölgyesen (1000.

termvéd-i terület), a Sitkai erdőn és Városerdőn vezet tovább, a Fekete Körös bal partján. A folyó hídján átkelve balra fordulva a Remetei erdőbe, onnan továbbhaladva a Remetei erdőbe, majd 4-5 km után Szanazugba érkezünk, a Fekete- és a Fehér-Körös összefolyásához, ahol lehetőség van a pihenésre és feltöltődésre. Itt érdemes végigjárni a Szanazug üdülőfaluból induló, Sámson-várához vezető tanösvényt. Papholterdőt elhagyva Dobozra érünk, ahol a falu központjában a református templom vonja magára a figyelmet. Doboz, Békés megye legősibb www.kozepbekes.hu; települése. Itt érdemes megtekinteni a Wenckheim család kastélyát, a neoromán kápolnát és főúri kriptát is. Dobozról visszafelé közúti hídon, vagy komppal kelhetünk át a KettősKörösön. Következő jelentős tájképi értékkel bíró állomásunk a Gerla-Marói erdő, majd Póstelek, ahol a Széchenyi-Wenckheim kastély romja még látható és a kastélypark kellemes kikapcsolódást nyújt mindenkinek. Utolsó kilométereink a zöld jelzésen a Holt-Fehér-Körös mentén, műúton, földúton, erdőn, kerteken és szántóföldeken át vezetnek vissza Gyula városába. Útvonal: Békéscsaba – Doboz, Wenckheim kastély és kripta – Póstelek, SzéchenyiWenckheim kastélyrom – Gyula, Gyulavári Wenckheim-Almássy kastély - Békéscsaba Vagy: Gyula – Szabadkígyós, Wenckheim kastély és kápolna – Békéscsaba – Doboz, Wenckheim kastély és kripta - Gyula, Gyulavári Wenckheim-Almássy kastély

5. Természet és történelem (Békés – Tarhos – Vésztő – Bélmegyer – Mezőberény) Békés belvárosából az útvonal Tarhosra vezet, amely a Wenckheim család által épített Zenepavilonról híres. Parkja helyileg védett, értékes faállománnyal, valamint gazdag madárvilággal. (A kastély Békés Város Polgármesteri Hivatalának engedélyével látogatható!) A II. világháború után, 1946-ban Gulyás György szervezésében a volt grófi kastélyban énekiskola nyílt, ami Tarhos nevét országos hírűvé tette. Tarhos után Vésztő-Mágor látogatható meg, ahol őskori települések, Árpád-kori monostor és későbbi templomok maradványai kerültek feltárásra. Az egykori sárréti ember életmódját jól illusztrált tanösvény mutatja itt be. Az emlékhely a Körös-Maros Nemzeti Park területét is képezi. A piros sáv jelzésen haladva az út Fáspuszta (Wenckheim-Fásy vadászkastély) felé

folyatatható, amelyet szintén a Nemzeti Parki védelem alatt álló őstölgyes köt össze Bélmegyer településével. Az elszórtan található tölgyek és vadkörtefák misztikus látványt nyújtanak e területen. A piros és zöld sáv túrajelzés Mezőberénybe vezeti a látogatót, a szikes Medvefejes-tóhoz, ahol tavasszal és ősszel vonuló madarak fészkelnek. A különleges madárrezervátum számos védett és fokozottan védett faj vonulási-, gyülekező-, alkalmi előforduló- és szaporodóhelye. Az ideérkezők madármegfigyelő toronyból kísérhetik nyomon olyan madarak életét, mint a gulipán, gólyatöcs, széki lile, kis lile. Teljesíthető: kerékpárral Útvonal: Békés – Tarhos – Vésztő – Fáspuszta – Bélmegyer – Mezőberény - Békés

6. Békéscsaba körüli túralehetőségek kerékpárral A Békéscsaba körüli, kb. 25 km hosszú gyalogosan, vagy kerékpárral teljesíthető körtúraútvonal kellemes természeti környezetbe hívja a látogatót. Útközben több száz éves famatuzsálemek mellett feltűnnek a múlt emlékei, az egykori és a mai tájhasználat jellegzetességei gémes kúttal, elhagyott és élő tanyákkal, szántóföldekkel, szénaboglyákkal. A Békéscsaba határában álló két nyárfa, a Bandika-fa és a Cimbora-fa a földeken dolgozó lakosság találkahelyéül szolgáltak. Érdemes megtekinteni ezeket az útvonal közelében lévő védett fákat. Útközben található a XIX. szd. végén épült kastély romos maradványa, amelyet Széchenyi Antal és felesége, Wenckheim Krisztina építtetett. Az útvonal nagy része a Békéscsabát Gyulával és Békéssel összekötő Élővíz-csatorna zöld folyosója mellett halad. Útvonal: Békéscsaba – Bandika-fa, Cimbora-fa – Ógerlai holtág – Póstelek – Élővíz-csatornaBékéscsaba

7. Sárréti tekergés gyalog, vagy kerékpárral (Dévaványától Biharugráig) Az Alföldi kék túra Békés megyei útvonala a Kis-Sárrét és Nagy-Sárrét tájegységein keresztül vezeti a kirándulót. Az útvonal Szarvas városától indul. Itt érdemes megtekinteni a KörösMaros Nemzeti Park Körösvölgyi Látogatóközpontját és az Anna-ligeti tanösvényt, ahol megismerhető a Dél-Tiszántúli táj természetrajza, a Körös-Maros vidékének jellegzetes növény- és állatvilága. Az útvonal a holtág Szarvas felőli oldalán, a Történelmi Emlékúton

vezet, mely a Szarvasi Ótemplomtól indul és a történelmi Országközepe emlékmű mellett halad a Hármas-Körösig. A mezőtúri komp felé vezető út mentén található a Szarvasi Arborétum, melyet gróf Bolza József alapított a XIX. szd. közepén. Közel 1600 fa- és cserjefaj található itt. A komptól Mezőtúr és Túrkeve érintésével Ecsegfalváig a HortobágyBerettyó gátján, az Ecsegpusztai természetvédelmi területen halad a kéktúra. Ecsegfalva központjából a Réhelyi pusztán át vezet az út a Dévaványai Túzokrezervátumba (Réhelyi major), ahol a túzokok élete és a túzoknevelés folyamata ismerhető meg szakemberek segítségével, valamint a Körös-Maros Nemzeti Park által kialakított 5 km hosszú tanösvény által. Réhelyről Dévaványán és Simaszigeten át vezet a kék jelzés Körösladány felé, majd a Sebes-Körös hídját elérve a Túzokos erdő felé kerülve, tovább a töltésen Fokközig. Itt a szállást és étkezést kínáló Vidratanyától a Sebes-Körös holtágán a Cifra-hídon átkelve Vésztő felé indulunk. A Vésztő-Mágori Történelmi Emlékhely a Csolt nemzetség őskori településének nyomait tárja elénk. Wenckheim borospince is működött itt, amely ma múzeumként szolgál. A Népi Irók Szoborparkjában az Alföld felemelkedéséért küzdő írók, költők panoptikuma látható. A Nemzeti Park 1,5 km-es tanösvénye a sárréti ember életmódját, a jellegzetes növény- és állatvilágot interaktívan ismerteti meg a látogatóval. Továbbhaladva Vésztő, Okány és Zsadány települések érintésével juthatunk el Vátyonpusztára, ahol a Körös-Maros Nemzeti Park 8 km-es tanösvényén a jellegzetes sárréti, vizes-erdős-pusztai élőhelyekkel ismerkedhetünk meg. Innen a kéktúra Geszt és Biharugra településekre vezet. Geszten a Tisza-kastély és az Arany János emlékház tekinthető meg, Biharugrán pedig a Szabó Pál emlékház és Zsellérház. A közeli Ugrai-rét a Körös-Maros Nemzeti Park Kis-Sárrét tájegységének szigorúan védett területe. A biharugrai és begécsi halastavak az ország második legnagyobb mesterséges halastó-rendszerét alkotják. Felbecsülhetetlen értéküket gazdag madárviláguk adja. A terület a Ramsari Egyezmény hatálya alá tartozik. A Biharugrai Madárvárta szálláshelyet és étkezési lehetőséget is biztosít a pihenni vágyó túrázóknak. Útvonal: Szarvas – Dévaványa-Ecsegpuszta – Vésztő-Mágori Történelmi Emlékhely – Vátyonpuszta – Geszt – Biharugra

8. Köröstől Marosig (Békés megyei nagykör) – a Két keréken Békésben túra útvonalán A pósteleki Széchenyi-Wenckheim kastély romjától indul utunk Békéscsabára. A megyeszékhelyen érdemes megtekinteni a Munkácsyi Mihály múzeumot, amely a gyermekés ifjúéveit itt töltő festőművészről kapta nevét –, a festő emlékházát, valamint a belváros patinás barokk-klasszicista épületeit, Közép-Kelet-Európa legnagyobb evangélikus templomát. Innen Szabadkígyósra indulunk, az Ybl Miklós által tervezett gyönyörű Wenckheim-kastélyhoz. A Kígyós-puszta tanösvény bejárása után Gyula városába vezet utunk, a magyar opera szülőatyjának, nemzeti himnuszunk megzenésítőjének, Erkel Ferencnek a szülővárosába. Erkel emlékházán kívül még számos történelmi látnivaló tárul elénk a népszerű üdülővárosban. A gyulai vár, mely Közép-Európa egyetlen épen maradt, gótikus sík vidéki téglavára. A négygenerációs Várfürdő 19 medencéje minden korosztálynak kellemes kikapcsolódást biztosít, kültéren és beltéren egyaránt. A fürdő botanikai látványosságokkal bíró ősparkja kitűnő hely a pihenésre és feltöltődésre. A kultúra iránt érdeklődőket várja számos múzeum és kiállítóhely, a szórakozni vágyókat az egész évben zajló színes programok és a fürdő. A fürdőváros pezsgő hangulata önmagában is vonzerő. Gyuláról a német nemzetiségi létet őrző Elekre érkezünk, ahol a német szokások szerint ma is láthatók az 1724-ben betelepített német lakosság házainak díszes szárazkapu-szárnyai. Lökösháza közelében az olasz Palladio stílusban épült, és méltón felújított Bréda-kastély és gyönyörű parkja érdemel megtekintést. Ezt követően Battonyán át Mezőhegyesre vezet utunk, ahol Csekonics József báró a XVIII. szd. végén megalapította Ménesbirtokát és olyan kiváló lófajtákat nemesített a bécsi udvar számára, mint a Nóniusz, az angol félvér Furioso és a Gidrán. Mezőhegyes neve emiatt összeforrt a lovas kultúrával. Innen Tótkomlós felé halad utunk, ahol a szlovák tájház és a színvonalas Rózsa Fürdő miatt érdemes pihenőt beiktatni. Érdemes megtekinteni az Alföld ezen tájára jellemző szikes területek legnagyobb kiterjedésű tavát. A fokozottan védett Kardoskúti Fehértó területén leginkább tavasszal és ősszel fészkelő különleges madárfajok vonulása és életmódja a Körös-Maros Nemzeti Park megfigyelőtornyaiból tekinthetők meg. Szakvezetéssel megtekinthetők az őshonos háziállatok is láthatunk. Egyedi fürdőzési lehetőséget kínál

Orosháza – Gyopárosfürdő is. Orosháza közelében található a Ravasztanya népi múzeummal, őshonos állatokkal, kisállat-simogatóval, szállás- és étkezési lehetőségekkel. Innen Nagyszénáson továbbhaladva Szarvasra kerékpározhatunk. A település kihagyhatatlan látnivalói a Körös-Maros Nemzeti Park Látogatóközpontja és Anna-Ligeti tanösvénye, a Szarvasi Arborétum, a Történelmi Országközepe és a 30 km-es Körös-holtág, a Szarvasi-holtág természeti értékei, mint pl. a mocsári ciprusok ősfákra jellemző látványa. Szarvasról Kondorosra vezet utunk, ahol a Kondorosi csárdában berendezett múzeum a népi életet idézi fel. Minden évben itt rendezik a Betyárnapokat, a híres-hírhedt betyár, Rózsa Sándor emlékére. Mezőberényen keresztül Gyomaendrődre érkezve lehetőségünk van egy Hármas-Körösi strandolásra, majd Dévaványa-Ecsegi pusztákon a Réhelyi Túzokrezervátum megtekintésére. Innen továbbhaladva, Füzesgyarmat termálfürdőjében néhány órás ejtőzés után újult erővel indulhatunk a Sárrét fővárosába, Szeghalomra. Anonymus szerint honfoglaló őseink itt akartak átkelni a Körösön. A Szeghalomtól Vésztő felé vezető út mellett, a Sebes-Körös hídja után Fokköznél található a Vidratanya kedvező szállás- és étkezési lehetőségekkel. A következő állomás a Holt-Körös által határolt terület, Vésztő-Mágor, ahol őskori régészeti feltárás, hatezer éves kultúra és egy XI. szd-i monostor romja tekinthető meg. Vésztőn keresztül érkezünk Okány, majd Zsadány és Biharugra településekre. A biharugrai és begécsi halastavak és madárvilágának, valamint a Kisvátyoni tanösvény megtekintésével hiteles képet kaphatunk a Kis-Sárrét egykori természetrajzáról. Geszten érdemes megtekinteni a Tisza kastélyt és Arany János emlékházát. Mezőgyán közelében, Eperjespusztán látogassunk el Magyarország legkeletibb élőfalujába. Sarkadon áthaladva a megye legrégibb telerepülésére, Dobozra érkezünk. A fehér- és a Fekete-Körös összefolyásánál lévő szanazugi szabadstrandon feltölthetjük magunkat energiával és élelemmel, majd a Kettős-Körös bal oldali gátkoronáján Békésre érkezünk. Békés belvárosát és Tarhos kastélyát – a kiváló akusztikájú hangversenytermével rendelkező Zenepavilonját – megtekintve Gerlán keresztül a túra kiindulópontjához, a pósteleki kastélyhoz érkezünk.

9. Geocaching, Nordic Walking és Kincskereső (Questing) útvonalak A három város zöldövezeteiben, közparkjaiban (Békés: Erzsébet liget; Békéscsaba: Széchenyi liget; Gyula: Csigakert) és az Élővíz-csatorna mentén meghatározott útvonalak, elrejtett geoládák alapján osztálykirándulások, részére ajánlható programok. Békésen az Erzsébet ligetben; Békéscsabán, a Széchenyi ligetben; Gyulán a Csigakertben, valamint az Élővízcsatorna mentén • Geocaching: GPS-koordináták alapján a természetben elrejtett 'kincsesládák' megkeresése kínál izgalmas kalandot, felfedezést természeti és épített környezetben egyaránt. • Nordic Walking: a tudatos járás, gyaloglás sportja, amikor figyelünk testartásunkra, lépéseinkre, mozdulatainkra. Kiegyensúlyozza a testsúly-terhelést, kiválóan alkalmas ülőmunkát végzőknek, hát-, gerinc-, térd-, derék- és ízületi problémákkal, magas vérnyomással, szív-, érrendszeri betegséggel, depresszióval küzdőknek, vagy annak, aki egészséges, szereti a természetet és a mozgást. • Kincskeresés (Questing): előre előre megírt szellemes feladvánnyal megtalálni egy város nevezetességeit, megismerni történelmét, vagy felkutatni egy természeti terület adottságait. A feladványok a Tourinform-irodákban érhetők el. • Sárkányhajózás a Körösökön: Osztálykirándulásokra, csapatépítéshez ajánljuk e kihívást jelentő lehetőséget, amikor az egy hajóban ülő 20 személy másodpercek alatt közös célért küzdő csapattá kovácsolódik: a cél eléréséhez mindenkire szükség van, és leghatékonyabb, ha egyszerre húzzuk az evezőt, amihez a dobszó üteme nyújt segítséget. A biztos kezű kormányos biztosítja, hogy a cél ne valamelyik partfal legyen, hanem a pálya vége. A megmérettetésről az időkorlát, vagy egy másik sárkány-csapat jelenléte gondoskodik. A sárkányhajók és a kormányos a Békési Kajak-Kenu Egyesülettől igényelhető.

10. Határtalan túrák – kenuval a Fekete- és a Fehér-Körösön A Fekete- és a Fehér-Körös két országot összekötő, fűzfákkal övezett medrei kellemes, olykor kihívásokkal tarkított feltételeket nyújtanak a kenusoknak, a gátkoronákon a kerékpárosoknak. A kihívást leginkább a Fekete-Körös zúgókkal, kőzátonyokkal kanyargó, hegyvidéki szakasza jelenti a Béli-hegység északi lábainál. A túra a Schengeni-határok megnyitását követően mindkét

folyón teljesíthető. ’Negra’ útvonal: Az útvonal a Fekete-Körös forrásvidékén, Belényes (Beius) településtől indul, Szanazugnál a Fehér-Körös torkolatától a Kettős-Körösön folytatódódik Gyomaendrődig, majd a Sebes-Körössel együtt Hármas-Körösként a Tiszát a Körös-toroknál éri el. Útvonal: 1. nap: 1. Belényes (Beius) – Sólyom (Soimi) 2. nap: Sólyom – Tenke (Tinca) 3. nap: Tenke – Feketegyarmat/Feketebátor (Batar)/Feketetót (Taut) 4. nap: Feketegyarmat- Nagyzerind (Zerind) 5. nap: Nagyzerind – Sarkad 6. nap: Sarkad – Békési Kishajó-kikötő Javasolt folytatás: 7. nap: Békési Kishajó-kikötő – Köröstarcsa 8. nap: Köröstarcsa – Gyomaendrőd 9. nap: Gyomaendrőd – Békésszentandrás 10. nap: Békésszentandrás – Kunszentmárton 11. nap: Kunszentmárton – Csongrád (Köröstorok) ’Alba’ útvonal: Az evezés a romániai Borosjenőnél (Ineu) / Varfurile kezdhető meg, Kisjenőn (Chisineu Cris) keresztül Gyulavarsándnál (Varsand) történik a határátlépés. Szanazugtól az útvonal a Kettős-Körösön halad tovább Csongrádig, a Körös torkolatáig. Útvonal megkezdhető az 1. vagy a 7. ponttól: 1. nap: Halmágycsúcs (Varfurile) – Honctő – jó idő esetén!!! 2. Honctő – Almás 3. Almás - Körösbökény (Buteni) 4. Körösbökény – Borossebes (vár) 5. Borossebes – Monyoró 6. Monyoró - Borosjenő 7. Borosjenő – Kisjenő 8. nap: Kisjenő - Gyula 9. nap: Gyula – Békés-Dánfok Javasolt folytatás: 10. nap: nap: Békés-Dánfok – Köröstarcsa 11. nap: Köröstarcsa – Gyomaendrőd 12. nap: Gyomaendrőd – Békésszentandrás 13. nap: Békésszentandrás – Kunszentmárton 14. nap: Kunszentmárton – Csongrád Köröstorok)”

XII. Vonzerőteremtés

A jövőben a brandépítés és egyre inkább maga a vonzerő is az együttműködésben rejlik. Erre már mutatkoznak jó példák – több település összefogásával, egységes arculattal és marketinggel rendelkező attrakciók formájában. A térségben 2004 óta működő Körösök Völgye Natúrapark Egyesület nagy potenciállal működő civil szervezet. Több, mint egy évtizednyi előkészítő munkálatokat követően, 14 tagtelepülés, mintegy 207.000 hektáros területén alakult meg 2015-ben a Körösök Völgye Natúrpark. A natúrpark Magyarországon természetvédelmi kategória. Célja a táj természeti és kulturális örökségének megőrzése

mellett, hogy a Körösök völgyét öko- és aktívturisztikai turisztikai térséggé emelje. Ehhez az alábbi eszközöket használja fel:

- Fogadókapacitások fejlesztése
- Szolgáltatások, programkínálat bővítése
- Emberi erőforrás fejlesztés
- Helyi gazdasági szereplők bevonása a fejlesztésekbe
- Megfelelő kommunikáció, interpretáció a helyi lakosság felé.

Mivel a Natúrpark központi szereppel bír a megyében, 2011-ben Összefogást hirdetett a Körösök által érintett települések, intézmények, szakmai szervezetek között, ami deklaráltan fogalmazza meg a résztvevők közötti együttműködést.

XIII. Marketingterv

A turisztikai térség marketingjét jelentősen meghatározza a kínált szolgáltatáskör minősége, összetettsége, egyedisége, a turisztikai fogadóképessége és a háttér infrastruktúra színvonala, kapacitása. A potenciális és rendelkezésre álló erőforrások hatékony felhasználását egy koordinált marketingtevékenység tudja a leghatékonyabban eljuttatni a kitűzött célok megvalósításához. Az egységes marketingkommunikációval biztosítható, hogy a szegmentált célpiac elérhetővé váljon, a túracsomagok ismertsége, kedveltsége, vagyis a pozitív imázs kialakulhasson. A piacgazdaság által diktált versenyben a marketing szerepe egyre jelentősebbé vált, a jelen konkurenciaharcban az egyedi kínálat mellett az előnyök és értékek minél hatékonyabb közvetítése a piac felé nélkülözhetetlen.

A projektben érintett térség ismertségének a növelése

A létrejövő projekteredmények hatékony kommunikációja nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. A természeti értékek feltárásán túl a települések egyedi kulturális és hagyományőrző népszokásainak aktív beépítése a túraútvonalakba, kínálatba.

Egységes arculat

A tudatosan kiépített egységes szín, forma és értékközvetítés a megcélzott vendégkörnek szól. fontos, hogy az elvárt és tapasztalt minőség közötti szoros összhang megvalósuljon. A projekt során létrejövő promóciós eszközök ezt hivatottak szolgálni: internetes felületen a partnerek weboldalai, a nyomtatott szórólapok, leírások, reklámanyagok, közös szlogenek, ajándéktárgyak.

Rendkívül fontos az egységes arculat kialakítása és a kapcsolt szolgáltatásoknak, mint pozitív benyomásnak, érzelemnek, vagyis a célcsoportban kialakult pozitív image képként kell megjelennie ahhoz, hogy a kínált desztináció látogatása megvalósuljon. Ezáltal több szereplő közötti együttműködés is megvalósul.

A fenti célokat egy tudatosan tervezett és végrehajtott marketingtevékenység képes megvalósítani, amely a marketing mix 4 + 3 P elemeire épül az alábbiak szerint:

1. Termékpolitika – Product

A kínált termék egy több összetevőből álló színes, változatos turisztikai programcsomag együttese. Az összeállított termékcsomag olyan aktív és tematikus túraelemeket tartalmaz, amely piaci szegmentációval lehatárolt célcsoportokat kíván elérni, így programot kapnak a barlangászok, vízitúrázók, hegymászók, természetjárók, diákcsoportok, az osztálykirándulásban részt vevők, a csapatépítő céllal érkezők, a családosok és baráti társaságok, nyugdíjas csoportok, valamint azok is, akik a kulturális értékek iránt érdeklődnek. Fontos, hogy a differenciálás által az eltérő igényekkel, különböző érdeklődési körrel rendelkező embereknek, nehézségi fokozatoknak megfelelően kínáljanak a partnerek kikapcsolódási lehetőséget. A tematikus programok kialakítása során cél, hogy az egyes elemek összetettsége egymásra épülő legyen, a célterületen belül versenyhelyzet ne generálódjon, inkább a szinergia és az együttműködés valósuljon meg a települések között, időben és tartalomban is.

2. Árpolitika – Price

Az projekt eredményeit a projekt lezárását követő öt évig biztosítani kell, így a pénzügyi elemek kialakítására is gondot kell fordítani. Elsődleges cél, hogy a létrejövő projekteredmények felmerülő költségeit a belépődíjak vagy használati díjak önfenntartó módon fedezzék. Fontos az árképzés során a célcsoportok szerinti differenciálás, amely segít az egyes célcsoportok elérhetőségében, a szezonalitás csökkentésében és mivel jelentősen befolyásolja a termékről alkotott képet, fontos a megfelelő ár-érték arány biztosítása. Az árképzés tervezési fázisánál fontos az egyeztetés, hogy a kidolgozott árban mindenki megtalálja a számítását. Figyelembe kell venni, milyen eszközigénye, humán-erőforrás-igénye van adott tematikus programnak, milyen időtávra tervezzük, szükség van-e különleges megoldásokra. Célszerű kedvezményekkel ösztönözni az egyes célcsoportokat (pl.: diákkedvezmény, nagycsaládos, nyugdíjas kedvezmény). Piaci árazáson történhet az egyéb kiegészítő szolgáltatások kínálata (pl.: ajándéktárgyak értékesítése, terembérleti díj, kikötő használat, szállásszolgáltatás, étkezési szolgáltatás).

3. Elosztáspolitika - Place

Itt az a cél, hogy termék, vagy szolgáltatás hatékonyan jusson el a célcsoporthoz, mind a szervezett formában, mind az egyénileg érkező turistákhoz. Az egyéni utazások erősödése ellenére az ökoturizmusban kiemelkedő szerepe van a szervezett programkínálatnak, egyrészt a természeti vonzerők sérülékenysége, másrészt az érintett terület ismeretlensége, harmadrészt a látogatószám kontrollja miatt. A belföldi vendégforgalom mellett a külföldi vendégkör alapvetően igényli a szervezett formát. A szervezési folyamatban segítséget nyújtanak túra- és programszervezők, utazásszervezők a programok kiajánlásaiban, a túrák lebonyolításában.

Ha egy tematikus program egyedi élményt jelent, azt a résztvevők ajánlani fogják mások számára is, ez a legjobb marketing, azonban a termékeknek, szolgáltatásoknak a mai kor elvárásának megfelelően elektronikusan is meg kell jelenniük, így az interneten való elérhetőség és információnyújtás alapvető fontosságú. Érdemes a partnerek weboldalain

csere-bannereket megjelentetni (egymás honlapján a logo, mint link megjelenése), ezek tovább erősítik a marketing funkciót és a potenciális vendégek elérhetőségét.

Az internetes közösségi oldalak jelentősége ma már nyilvánvaló, különösen a fiatal korosztály körében, ezért a szervezésben ezzel is fontos számolnunk.

Értékesítési csatornák módszerei:

- Közvetlen értékesítés:
    - o A túrák szervezésével foglalkozó szervezet(ek) által
    - o Kiállításokon, vásárokon, rendezvényeken történő megjelenés által
    - o Közvetlen értékesítés (direct marketing) célcsoport-specifikusan, levélben, e-mailben, telefonon, személyes megkereséssel
    - o Internetes megjelenés, online foglalás lehetősége saját honlapon keresztül
    - o Specifikus kiadványok megjelentetése által
- Közvetett értékesítés:
    - o Túra-, program-, és utazásszervezők által
    - o Tourinform irodák bevonásával
    - o Együttműködő civil szervezetek által
    - o További oktatási intézmények bevonásával
    - o Testvérvárosok bevonása által, egymás turisztikai termékének kölcsönös ajánlásával
    - o Online értékesítés közvetítőkön keresztül
    - o Helyi gazdasági szereplők, partnerek internetes oldalain keresztül
    - o Kapcsolt és kapcsolódó szolgáltatók együttműködésén keresztül történő kiajánlások
    - o Pozitív image esetén informális úton való közvetítés, egymásnak történő ajánlások

4. Ösztönzéspolitika - Promotion

A partnerek felelőssége, hogy az alkalmazott marketingkommunikációnak biztosítania kell az egyes programlehetőségek kiajánlásait, igénybevételeit és a folyamatos nyilvánosságát.

Kiemelt figyelmet kell szánni a természeti és kulturális értékek és vonzerők a közvetítésére, az elérhető szolgáltatások színvonalára, az egyedi attrakciók értékére, a képzett versenyelőnyökre. A kommunikáció célja, hogy pozitív érzelmi viszonyt generáljon, egy olyan motivációs motor induljon be, amellyel keresletteremtés támasztható. Összességében az a cél, hogy egy pozitív és kedvező kép alakuljon ki a célterületről és ezáltal fizetőképes turisták jelenjenek meg.

A promóciós program lépései:

- a kommunikáció céljának megfogalmazása
- az egyes célcsoportok felé az üzenetek megfogalmazása
- kommunikációs csatornák kiválasztása
- döntés a promóciós mixről, amely a lehetséges piacbefolyásolási aktivitásokat tartalmazza:
    - o szlogen, logo
    - o egységes arculat
    - o reklám
    - o értékesítés-ösztönzés
    - o személyes marketing
    - o PR
    - o egyedi arculat

Az elemek kombinált használata biztosítja a leghatékonyabb költségráfordítást.. Az egyes elemeknek projektszinten, vagy településenként egységes arculati elemben javasolt megjelenni: színvilág, forma, logo, szlogen, üzenet – a már meglévő arculathoz kapcsolódóan, azt kibővítve, vagy projektszinten közös arculat kialakítása szükséges.

Ajánlott szlogenek

Fontos, hogy egyedi, eddig nem használt, jól csengő, kifejező és mértékadó szlogent válasszunk a marketingtevékenység során. Mivel a három települést a Biharból eredő folyók érintik, ami miatt a városok történelmileg, társadalmilag, kulturálisan, környezeti,

földrajzi és ma már környezetvédelmi tekintetben is összekapcsolódnak, a kapcsolódás kifejező

- Összekötő elemünk, a víz
- Körös, ami összeköt
- Határtalan természet
- Hegyen innen, völgyön túl
- Természetesen Körös!
- Természet és kultúra a Körös mentén

Projektszintű marketingelemek

A promóció jelentős részét a Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara végzi, amely a központi helyen és helyzetben van és a jelentős promóciós tapasztalattal rendelkezik. A projektben az alábbi eredményeket vállalta:

- **Turisztikai Infopont** kialakítása, amely a fő beruházási tevékenység. Békéscsabán, a célterület központi városában került kialakításra. A beruházással a célcsoport hatékony elérésére kerül sor. Határmenti turisztikai információs hálózatként fog működni és kiemelkedő szerepet játszik a közös turisztikai desztinációs menedzsment folyamatban. Színvonalas információnyújtási szolgálatatást végez a potenciális turisták irányába és további csatornákat keres a szélesebb körű közönség elérése érdekében. A partner másodlagos tevékenységei: menedzsment terv, intézkedések, felelős csapat, időterv, promóciós és kommunikációs tevkenységek, költségvetés, potenciális kapcsolatok kialakítása. Az InfoPont berendezési tárgyainak, irodai eszközöknek a beszerzése, a helyiség felszerelése. Ez a Turisztikai InfoPont feladata a közös desztináció, célterület marketingjét végzi, a helyi szolgáltatók nevében. Hozzáférése lesz helyi kapcsolatokhoz, termékekhez, szolgáltatásokhoz és más adatokhoz. Az iroda felszerelései: 3 laptop, szoftverek,

bluetooth, WIFI, 3 okostelefon, 1 projektor, amelyek lehetővé teszik a megfelelő elektronikus és online kommunikációt.

További tevékenysége a projekt megfelelő promóciója érdekében:

- **Hat szakmai kiállítás**on való részvétel Nagyvárad, Arad és Békéscsaba településein, amelyek kiegészítik a másik két partner beruházás tevékenységeit és integrált turisztikai megjelölést céloznak meg, amely különböző promóciós elemeket tartalmaz, a szegmentált célcsoport elérése érdekében. E vonatkozásban a partner kiemelt figyelmet fordít a határmenti területen lévő természeti értékek lefedésére.
- **Turisztikai stratégia** kidolgozása magyar és román nyelven, a promóciós tevékenységek érdekben, a célterület turisztikai népszerűségének biztosítására, a határ mindkét oldalán. A stratégia térképként szolgál az integrált marketing programhoz és az határon átnyúló térség egyedi körülményeinek igényeire ad javaslatokat.
- A Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara háromnyelvű, A5 méretű, 20 oldalas **leporellókat** készíttet. A kiadványok fő célja a közös turisztikai desztináció integrált termékként történő promóciója, amely a projekt eredményeként jön létre. Mivel ez közös természeti értékekre épül és közös társadalmi és gazdasági kontextusba ágyazódik, nyilvánvaló, hogy az integrált prmóció több előnyt jelent. Az alábbi elemek promócióját biztosítja a kiadvány: Körös-Maros Nemzeti Park, Turisztikai Bázis Sonkolyos térségében, a létrehozott tematikus útvonalak – barlangtúra és növénytani túra -, a célterületen lévő Natura 2000 területek, regionális biodiverzitás és természeti értékek. A kiadvány lehetővé teszi, hogy a célcsoport további információ birtokába jusson a közös desztináció turisztikai célkitűzéseitől a helyi közlekedési eszközök menetrendjéig és útvonalaig. A 3000 db kiadványból a két partner 250-250 db-ot kap, a nagyobb részük Békéscsabán, a Turisztikai Infopontnál lesz elérhető.
- A **Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság kiadványai** szintén promóciós eszközökként jelennek meg a projektben, kifejezetten a biodiverzitásra, növény- és

állatvilágra fókuszálva. A térképek segítik a turistákat a projektben kibővítendő tanösvényeken, a létrejövő interaktív útvonalakon. Az információ a partnerek honlapján is megjelenik a hatékonyabb publikáció érdekében. A kiadványok figyelembe veszik a horizontális elveket, azt, hogy pl. sok idősek, vagy gyengén látók is ki tudják szűrni az információkat fotók, nagyobb betűtípus, piktogramok, rajzok, térképek segítségével. A kiadvány 3000 példányban készül.

- A projekt nyilvánosságát biztosítja a mindhárom településen megvalósult **nyitókonferencia** 100-100 résztvevővel, valamint két **zárókonferenciára** kerül sor a projekt zárásakor, Nagyváradon és Békéscsabán, szintén 100-100 résztvevővel.
- Média kampány: a projekt részeként valósul meg a partnerek **weboldalainak fejlesztése valamint rádióhirdetések és sajtóközlemények** (online és nyomtatott sajtó), **televíziós programok**, **facebook-hirdetések** az események és a projekteredmények disszeminálása, valamint a Sonkolyoson létrejövő Turisztikai Bázis és a Körös-Maros Nemzeti Park, az újonnan létrejövő tematikus útvonalak, a Natura 2000 területek, a biodiverzitás és természeti értékek promóciója érdekében. A partnerek weboldalára az események dokumentumai, fotói, a roll-up táblák és kiadványok grafikai verziói feltöltésre kerülnek. Mivel a honlap az egyik fő nyilvánossági eszköz, fontos, hogy érdekes, figyelemfelkeltő megjelenése és tartalma legyen. A forgalmat a Google Analytics által tudjuk mérni. A békéscsabai partner rendszeresen ad rádióinterjúkat a projekt előrehaladásáról, valamint a projekt kezdetén és végén újságcikkekben hozza nyilvánosságra a fejlesztéseket. A vezető partner egy televíziós interjúban is népszerűsíti a projekt eredményeit.
- A fentieken túl az alábbi **nyilvánossági eszközök** valósulnak meg.
    - Don Orione Alapítvány: 1 roll-up tábla, 2 hirdetés, 1 ideiglenes és 1 állandó tájékoztató tábla
    - Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara: 500 ajándékcsomag (promóciós mappa, jegyzettömb, toll és papírtasak), 340

feliratozott pen drive, 1000 leporelló szórólap, 2 roll-up tábla, 1 tájékoztató tábla, 2 kiadványtartó állvány.

- Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság: 2 hirdetés, 1 ideiglenes és 1 állandó tábla, 1000 db szórólap, 1 roll-up tábla.

Kiemelkedően fontos, hogy a promóciós eszközök a projektet követően is folyamatosak legyenek. Ebben a kiadványok, honlapok, térképek, valamint a létrehozott infrastrukúra jelent bázist.

5. Humán erőforrás – People

A turizmusban az emberi tényezőnek kiemelkedő szerepet kap, mivel a meglévő és potenciális vendégekkel kapcsolatba kerülő szervezetek vagy szolgáltatók dolgozói a kínált – ez esetben újonnan létrehozott – programlehetőségek és kapcsolt szolgáltatások egyik legfontosabb közvetítői. A személyes kapcsolaton nagy részben múlik az adott térségről, lehetőségről kialakuló kép, ezért a minőségi színvonal biztosítása kiemelkedő szereppel bír, így a kitűzött céloknak megfelelően szakmailag kvalifikált, pozitív, nyitott és alapvető emberi elvárásokat teljesítő munkaerő állomány kiépítése és megtartása elsődleges feladat. A létrejövő infrastruktúra működtetése érdekében rendelkezésre kell, hogy álljanak olyan túravezetők, szakemberek, akik széles körű szakmai ismeretekkel rendelkeznek, az adott térség kulturális értékeit és turisztikai szenzációit megalapozott szakmaisággal képesek legyenek bemutatni.

Itt említendő meg a hasonló területekkel foglalkozó civil szervezetekkel, turizmusszervezőkkel történő együttműködés is, akik egyrészről a programok lebonyolításába is bevonhatók, másrészről a promóciós tevékenységet végzik.

Együttműködésre kész civil szervezetek, NGO-k:

- Túraszervezők: Csabai Bihargók Egyesülete, Bihari Túrák Egyesület, Százlábú Egyesület, Túrázz Velem! Egyesület, Fenntartható Térségért Alapítvány, a Magyar Madártani Egyesület Dél-Békési szervezete.

- Turizmusszervezők: Szarvasi TDM, Békéscsabai Tourinform iroda, Gyulai TDM, Király-erdei és Bihar Turizmusáért TDM szervezetek.

6. Tárgyi elemek, csomagolás – Packing

Tárgyi elemnek minősülnek azon infrastrukturális beruházások, amelyek létrejönnek a projekt keretében, amelyekhez a szolgáltatások kapcsolódnak, valamint minden olyan elem, amely megkönnyíti a szolgáltatás teljesítését, igénybevételét vagy kommunikációját. Minthogy a szolgáltatás nem fogható meg, nem mérhető vagy értékelhető az előállítás, annak kínálata előtt, ezért nem beszélhetünk csomagolásról. A csomagolás átvitt értelemben értendő – a beruházások színvonala, a kiadványok, a képi, külsődleges megjelenés által. Az is fontos elem, hogy a szolgáltatásokat hogyan lehet egymáshoz kapcsolni, és mint egy adott túraútvonalat /programcsomagot kínálni.
A szolgáltatások, pl. tematikus útvonalak kínálata a térségbe integráltan, szálláshelyekkel, étkezési lehetőségekkel, egyéb szolgáltatásokkal együttesen jelenik meg.

7. Pozícionálás – Positioning

A szolgáltatási csomagok pozícionálása keretében az a feladat, hogy a konkurencia összetételét és piaci helyzetét felmérje, majd ennek fényében meghatározza a saját helyzetét. Cél, hogy ezt a pozíciót tudatosítsa a meglévő és potenciális vendégekben, majd egy standard kínálatot, elérhetőséget, és egy jövőbe mutató kapcsolatot biztosítson.
A jövőbe mutat az, ha konkurencia helyett az együttműködésre, piacszegmentálásra törekszünk a hasonló turisztikai szereplőkkel, egy közösen meghatározott cél érdekében, ami jelen esetben a Körösök Völgye brandépítése, turisztikai desztinációvá emelése, ennek alárendelve a látogatószám növelése, a termék- és szolgáltatáskínálat bővítése, amiben sok szereplő szükséges, hogy részt vegyen, akik nem tekinthetnek egymásra konkurenciaként.

XIV. Zárógondolatok

Békés és Bihar megyét a társadalmi, gazdasági, természeti értékek iránti felelősség is összekapcsolja. Fontos, hogy e tekintetben is együttműködés legyen az itt működő intézmények, civil és vállalkozói szereplők között, amelyben jelen projekt példaértékű. E közös munkában a vállalkozói szektort képviselő, békéscsabai központú Békés Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, a természetvédelmet képviselő, szarvasi székhelyű Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság, és a fiatal generáció neveléséért felelős oktatási intézmény, a nagyváradi Don Orione Alapítvány vesz részt. A projekt alaptényezője a fenntarthatóság elve, mely meghatározza a közös tevékenységeket a természeti értékek megőrzésével és feltárásával, a fiatalok környezeti nevelésével, a felnőtt lakosság szemléletformálásával. A térség változatos természeti formái és adottságai lehetőséget nyújtanak a szabadidő hasznos eltöltésére, abban a korban, amikor a társadalomban egyre nagyobb igény mutatkozik a természetben való feltöltődés, a városokból való kiszabadulás, a friss levegő, a testet, lelket megnyugtató környezet iránt. Az itt élők és az ideérkezők felelőssége, hogyan bánnak élőhelyükkel, azonban a megfelelő attitűd csak megfelelő tudatosítás, érték-ismeret, kommunikáció, interpretáció által lehetséges. A projektben résztvevők, a jövőbeli projektgazdák, cégek, intézmények és minden, térségben élő lakos feladata, hogy úgy éljen a jelenben, hogy ne okozzon kárt a természetben - és a helyi természeti és kulturális adottságok holnap, egy hét, egy hónap, egy év, és azt követően, sokáig értékek maradjanak.

Forrásmunkák

- Réthy Zsigmond: Körösök vidéke – Emléktöredékek a Körös-vidék múltjából (Békéscsaba, 1986.)
- Rakonczai János: A vízből született táj – az Arad-Békési térség természeti értékei (Békés Megyei Önkormányzat, 2006.)
- Peter Wohlleben: A fák titkos élete (Park Kiadó, 2017.), A természet rejtett hálózata (Park Kiadó, 2018.), Érted a fák beszédét? (Kolibri Gyerekkönyvkiadó, 2018.)
- Suzanne Simard kutatása a fák kommunikációjáról: https://www.ted.com/talks/suzanne_simard_how_trees_talk_to_each_other?language=hu
- Amos Clifford: Az erdőfürdőzés kézikönyve
- Békés megye turizmusfejlesztési stratégia
- http://www.kozepbekes.hu/userfiles/file/Marketingstrat_gia_ACTIVE_TOURS_HUN.pdf
- Körösök Völgye Élménymagazin – 1-6. lapszámok
- Ovi D. Pop: Judetul Bihor – Oradea, Romania VII 2019.
- Nagyvárad, Békéscsaba, Szarvas hivatalos honlapai
- www.kmnp.hu

A javaslatok, irányelvek meghatározásához figyelembe vettük az alábbi, korábban elkészített tanulmányokat:

- Békés-Arad Közös Turisztikai Marketingstratégia 2011-2018
- Békés Megyei Önkormányzat Társadalmi-gazdasági Programja 2007-2014
- Körösök Vidéke fenntartható vidékfejlesztése, 2011.
- Békéscsaba Megyei Jogú Város turizmusfejlesztési stratégiája, 2009.
- Békéscsaba Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008.
- Gyula Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008.
- Békés Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008.
- Szarvas és Környéke Turizmusának fejlesztési koncepciója, Dr. Lengyel Márton, 1995.

Jelen dokumentum tartalma nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.